ВЫДАННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Настаўніцкая газета

Выходзіць з 20 снежня 1945 года | №91 (4449) СУБОТА, 12 лістапада 1994 года | Кошт па падпісцы — 16 руб., у розніцу — 60 руб.

ТРЫВОГІ І НАДЗЕІ НАСТАЎНІКА

ДАКУЛЬ?

А ДЗЯРЖАВА НАЗІРАЕ...

На працягу апошніх двух гадоў мы не маем магчымасці своечасова атрымліваць заработную плату. А зараз апынуліся і зусім на мяжы жабрацтва. Апошні раз нас разлічылі ў чэрвені, выдаўшы зарплату і адпускныя. У сярэднім кожны атрымаў, здавалася б, значную суму (1,5 млн. руб. на старыя разлікі). Але ж інфляцыя "з'ела" гэтыя грошы амаль за месяц. Так што ўся надзея была на вераснёўскую зарплату: і з даўгамі за лета разлічыцца, і прадуктамі забяспечыць сям'ю, і тое-сёе дзецям з адзення купіць. І што ж? Выдалі нам "аванс" (інакш гэтыя 70 — 80 тыс. руб. не назавеш) — жыві, як хочаш, а наперадзе зіма. Трэба і бульбы для сям'і купіць, і зімні абутак, і шчыток пабудаваць, бо калгас адмовіўся ацяпляць кватэры. Ды гэта хіба ўсё?

І на сённяшні дзень (2 лістапада) мы не атрымалі ні пераразліку за жнівень, ні прэміі за жнівень—верасень, ні зарплаты за кастрычнік. Як нам растлумачылі загадчык райана В.П.Бабічаў і старшыня райвыканкама Я.С.Ганчароў, усе грошы ідуць на выплату даўгоў райана ў харчгандаль і сельэнергію. Але пры чым тут настаўнікі? Чаму даўгі плацяцца з нашай кішэні? Хто зменіць такую сітуацыю і ўрэшце рэшт выплаціць тое, што мы зарабілі? Ні ў адной цывілізаванай краіне свету настаўнікі не знаходзяцца ў такім жахлівым, прыніжаным стане. Хіба можа нармальна працаваць чалавек, калі ў яго няма на кавалак хлеба, а яго дзеці ходзяць амаль галодныя, калі тэмпература ў класах +3? І гэта пры тым, што ў мінулым годзе школа так-сяк ацяплялася?

Забеспячэнне элементарных умоў працы і жыцця настаўніка — абавязак любой дзяржавы, якая глядзіць у будучае. Бо настаўнік, вымушаны трымаць уласную гаспадарку або гандляваць на стадыёне — гэта яскравы паказчык духоўнага крызісу і культурнага збяднення нацыі. І жахліва, калі дзяржава спрыяе гэтаму.

Калектыў настаўнікаў Амбрасавіцкай сельскай школы Шумілінскага раёна Віцебскай вобласці.

Усяго 16 подпісаў.

НЕ МАГУ МАЎЧАЦЬ

БЛЭК ЭНД УАЙТ?

Калі б мне хто-небудзь сказаў, што ў нас, у Беларусі, дзяржава падзяліла і ўзаконіла (вось што цікавае і галоўнае!) дзяцей-сірот на "белых" і "чорных", не тое што не паверыў бы, але і да хрыпаты спрачаўся б і даказваў: гэта няпраўда, такога няма і быць не можа. І, як кажуць, застаўся б у дурнях, няправым.

Цяпер жа на ўласным і горкім вопыце пераканаўся: такі падзел ёсць, і ён дзейнічае.

Каб не быць галаслоўным у сваім сцвярджэнні, звярнуся да прыкладу. Дык вось, аказваецца, калі застаецца сіратою дзіця высокааплачваемага чыноўніка, то яму, дзіцяці, налічваюць адпаведна і максімальную пенсію па прычыне страты кармільца. Ну, а калі сірацее дзіця, напрыклад, таго ж зацюканага настаўніка, работніка культуры, доктара ці іншага чалавека з нізкім акладам ці заробкам, то выдаецца ўсяго толькі мінімальная пенсія, гэта значыць настолькі мізэрная, што за яе немагчыма нават пракарміцца. А як тады з адзеннем, абуткам, цацкамі, гульнямі, кніжкамі ды й тымі ж ласункамі? Але мяне перш за ўсё здзіўляе тое, чаму прынята такая бязглуздая пастанова. Відавочна, што яе прынялі не ў інтарэсах простага, працоўнага люду.

У чым жа вінавата сіраціна-дзіця, бацькі якога атрымлівалі невялікую зарплату? Чаму яно павінна атрымліваць самую нізкую пенсію? Няўжо нешта падобнае ёсць у той жа Амерыцы ці краінах Заходняй Еўропы?

На мой погляд, трэба гэты падзел дзяцей-сірот на "чорных" і "белых" тэрмінова ліквідаваць. Трэба, каб дзяржава вызначыла памер пенсіі ўсім аднолькавы і ў адпаведнасці толькі з узростам. І падлічыць расходы на ўтрыманне дзяцей, мне думаецца, не так цяжка, тым больш, што ёсць каму гэта зрабіць. Тады будзе па-іншаму ўспрымацца артыкул 25 Закона Рэспублікі Беларусь "Аб правах дзіцяці", дзе сказана: "Дзеці, якія засталіся без бацькоўскай апекі, маюць права на асаблівы клопат з боку дзяржавы аб умовах іх жыцця і развіцця"... Бачыце, як хораша сказана. Не прыдзярэшся.

Паколькі ў артыкуле 36 гаворыцца, што "каардынацыя намаганняў дзяржаўных і недзяржаўных арганізацый па рэалізацыі гэтага Закона ажыццяўляецца Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь", то я і рашыў выкарыстаць старонкі "Настаўніцкай газеты". З другога боку, а хто ж, калі не наша газета, узніме гэтае пытанне і давядзе яго да разумнага, лагічнага канца.

Іван ГОВАР,
настаўнік.

ПЫТАННЕ РУБАМ

Каго рыхтуем: партнёраў ці "перабежчыкаў"?

Тры апошнія гады мне даводзіцца мець справу з паездкамі ў Польшчу, якія звязаны з вучобай на курсах польскай мовы ў Любліне — горадзе, дзе месціцца сядзіба фундатара дапамогі польскім школам на Усходзе імя Ганевіча. Менавіта гэтая арганізацыя разам з Настаўніцкім інстытутам паланістыкі і арганізоўваюць вось такія курсы, на якія прыязджаюць настаўнікі польскай мовы з гэтак званага "усходу": Беларусі, Украіны, Літвы, Латвіі, Малдовы, Расіі, Казахстана і Узбекістана. Што адразу кідаецца ў вочы на гэтых курсах, дык гэта тое, што амаль палова ўсіх курсантаў прыязджае з Беларусі — краіны, дзе ўсяго 10 мільёнаў насельніцтва. Другі "цікавы" факт: паміж сабою гэтыя выкладчыкі "чамусьці" не размаўляюць па-беларуску ці па-польску, а ... па-руску! Як быццам бы яны прыехалі з Расіі. Асабліва ігнаруюць беларускую мову курсанты з заходніх абласцей Беларусі — Брэсцкай і Гарадзенскай. Есць ненавіснікі беларускай мовы і з Віцебскай: настаўніца пані Валянціна (не буду называць яе прозвішча, але калі яна чытае газету, няхай задумаецца над сваімі паводзінамі ў Любліне). Калі я даведаўся пры знаёмстве з ёю, што яна з Беларусі, і звярнуўся да яе па-беларуску, кінула мне рэзка у твар, што яна "полька, не разумее мову беларусаў, лічыць яе грубай і прынцыпова на ёй не размаўляе!". Можаце ўявіць маё становішча пасля такой "заявы" кабеты, якая жыве ў звычайным райцэнтры ў правінцыі.

Безумоўна, не я адзін заўважыў гэты "парадокс" у паводзінах настаўнікаў з Беларусі. Заўважылі гэта і мае калегі па "камандзе" ўкраінскай, мае новыя знаёмыя з Літвы, Латвіі і Малдовы. Пані Юлія Цыбульская з Кішынёва ў размове са мной выказала такую думку: "Як могуць такія настаўнікі працаваць у дзяржаўных школах краіны, мову якой яны ігнаруюць?!" Мне хацелася так і дабавіць да гэтага: і не ведаюць якой, і, што яшчэ горш, і не збіраюцца яе вывучыць і загаварыць!..

Безумоўна, узяўся я напісаць ліст у "Настаўніцкую газету" не для таго, каб сказаць, якімі манкуртамі ў Беларусі з'яўляюцца выкладчыкі польскай мовы, бо гэта ж самае можна будзе сказаць і пра настаўнікаў іншых прадметаў: рускай мовы, іншых замежных моў, матэматыкі і г.д. І ў той самы час ёсць сапраўдныя настаўнікі-патрыёты ў Беларусі, якія і мову беларускую ведаюць, і карыстаюцца ёю ў сваёй рабоце. Дарэчы, з адным такім, спадаром Янам Талпыгам з Віцебска, мне пашчасціла спаткацца ў Любліне, за што я быў вельмі ўдзячны лёсу — хоць адна родная душа знайшлася, з якою можна было размаўляць на роднай мове... Але гэта — кропля ў моры, бо разам з Янам у беларускай групе было больш за 50 настаўнікаў. Удумайцеся ў гэта, шаноўныя спадары!

А зараз пра другі бок справы. Беларусь — незалежная і суверэнная дзяржава, у якой дзяржаўнай мовай з'яўляецца беларуская мова. А калі так, то ўсе дзяржаўныя служачыя павінны валодаць гэтай мовай, карыстацца ёю ў сваёй прафесійнай дзейнасці. На прыкладзе ж настаўнікаў польскай мовы што мае беларуская дзяржава? Людзей, якія служаць інтарэсам суседняй дзяржавы — Польшчы. Вяртаючыся з курсаў, яны з галавой кідаюцца праводзіць палітыку "паланізацыі" падрастаючага пакалення. Я не маю нічога супраць таго, каб палякі ці беларусы ў Беларусі валодалі польскай мовай, я магу гэта толькі вітаць, бо сам з'яўляюся зараз настаўнікам дзвюх замежных моў ва ўкраінскай школе: рускай і польскай. Але тое, што даводзіцца чуць ад выкладчыкаў-палякаў на такіх вось курсах, асабіста мяне прымушае задумацца: а куды ж скіраваны зараз інтарэсы польскай дзяржавы?! Адказ з усяго адзін — на той самы "усход", або, як палякі гавораць і пішуць — "на кшэсы всходне", маючы на ўвазе вялікую тэрыторыю, якая праходзіць па Беларусі, Літве, Украіне... Польскі шавінізм адраджаецца шпаркімі крокамі, і праваднікамі і прапаведнікамі ідэй польскага імперскага шавінізму якраз становімся міжволі і мы, настаўнікі польскай мовы, якім убіваюцца ў галовы падчас курсаў гэтыя самыя ідэі. На першы погляд, што можа быць дрэннага ў вершыку "Кто ты естэсь?", які змешчаны на аркушы паперы, што нам раздавалі на апошніх, чэрвеньскіх курсах гэтага года ў Любліне? А там жа змешчаны і іншыя, так сказаць, суперпатрыятычныя вершы польскіх паэтаў: аб польскай мове, пра польскага белага арла і г.д., і да т.п. Уся розніца вось у чым: для вучняў польскай школы ў Польшчы гэтыя вершы павінны быць завучаны напамяць, бо гэта іх Бацькаўшчына апяваецца ў гэтых вершах. А чаму навучацца маленькія жыхары Беларусі па гэтах вершах? Толькі ўдумайцеся ў тэкст памянёнага ўжо верша "Кто ты естэсь?":

Хто ты ёсць? Паляк малы, Які герб твой? Арол белы!..

Не цытую далей, бо і так зразумела, што ў школах Беларусі такія "вершы" (хай сабе і на ўроках польскай мовы) не павінны гучаць. Для грамадзян Беларусі любой нацыянальнасці ў нашай краіне ёсць толькі адзін герб — Дзяржаўны Герб Рэспублікі Беларусь "Пагоня"! Таму я лічу, што навучанне польскай мове павінна весціся толькі па падручніках польскай мовы, якія выпушчаны выдавецтвам "Народная асвета" і зацверджаны Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь! Вось у гэтым уся і бяда, што гэтымі падручнікамі мала хто і карыстаецца. Ва ўсялякім разе з тых настаўнікаў, каго я спаткаў на курсах у Любліне, амаль ніхто. Дык па чым жа яны вучаць дзяцей, спытаецеся вы? А па падручніках, якія выдаюцца ў Любліне ўсё гэтай самай "фундацыяй". А іх піша ўсім нам вядомая Хелена Мэтэра, якая свае матэрыялы будуе на гістарычным матэрыяле метраполіі, не ўлічваючы асаблівасцяў Беларусі, Украіны ці Літвы, Латвіі, Малдовы... І чытаеш у падручніках такія тэксты, якія, акрамя шкоды ў патрыятычным выхаванні грамадзянскага самапачуцця жыхара Беларусі ці Украіны, аніяк не даюць... А такіх "падручнікаў" на Беларусь ужо трапіла нямала: толькі па стане па 1.01.93 г. (даныя з часопіса "Рота" №1/9/ 93 г.) завезена 6.610 буквароў "Чытаю папольску" Хелены Мэтэры, 7.300 паасобнікаў падручніка для 2 класа "Палюбі польскую мову" Хелены Мэтэры, тысячы розных іншай літаратуры: метадычных дапаможнікаў для настаўнікаў, рэлігійнай літаратуры, польскіх календароў, часопісаў "Рота" і г.д. агульным накладам у 128.100 паасобнікаў (для параўнання: для 50-мільённай Украіны такой літаратуры завезена амаль удвая менш — 69.500 паасобнікаў...).

Думаецца мне, што Міністэрству адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь патрэбна неадкладна зацікавіцца справаю выкладання польскай мовы ў школах Беларусі: каго гэта школа рыхтуе для Беларусі — грамадзян-патрыётаў сваёй Бацькаўшчыны ці заўтрашніх "перабежчыкаў" у суседнюю дзяржаву, гэтак званую "гістарычную Ойчызну"... Але ж грошы за навучанне і выхаванне "польскага патрыятызму" плацяцца не з кішэні польскіх падаткаплацельшчыкаў, а беларускіх! І настаўнікі-манкурты гэтаксама "кормяцца" не за кошт польскай дзяржавы, а за беларускія рублі, зноўтакі з кішэняў беларускіх падаткаплацельшчыкаў!.. Таму будзе рэзонным і справядлівым сказаць такім вось настаўнікам, што ў суверэннай краіне няможна есці хлеб гэтай дзяржавы, а служыць дзяржаве суседняй!

Прыняты Закон аб нацыянальнай школе Беларусі, Закон аб мовах Рэспублікі Беларусь, якія павінны няўхільна выконвацца усімі, у тым ліку і настаўнікамі польскай мовы ці польскіх класаў, якія ўжо растуць, як грыбы, у Гарадзенскай вобласці. Трэба усвядоміць, што вяртанне ў гэтак званыя "кшэсы всходне" ў складзе Польшчы ніколі не адбудзецца, што Беларусь будзе бараніць сваю не толькі тэрытарыяльную цэласнасць, але і змагацца супраць розных праяў шавінізму, з якога б боку дзяржаўнай мяжы ён ні імкнуўся ў Беларусь.

Магу сабе ўявіць, колькі пасыплецца лістоў-пратэстаў у адказ на мой ліст. Але, шаноўныя калегі, у мяне ёсць шмат пераваг перад вамі: я таксама выкладаю польскую мову, але не па падручніках Хелены Мэтэры — на Украіне выдаюцца свае падручнікі для польскіх школ: у Львове ўвесь пасляваенны час працавала польскамоўная сярэдняя школа, для якой выпускаліся і падручнікі. Апроч таго, я выкарыстоўваю ў сваёй працы падручнікі польскай мовы і чытанкі, якія выдаюцца ў Вільні і Мінску. Гэта нармальныя падручнікі, нейтральныя ў адносінах да Польшчы,у іх адсутнічае польскі шавінізм! І як бы вы там на курсах у Любліне ні "кланяліся" перад Хеленай Мэтэрай, не расхвальвалі яе падручнікі, яны ні ў якое параўнанне не ідуць з падручнікамі, якія выпускаюцца на дзяржаўным узроўні ў Беларусі, на Украіне і Літве і якія зацверджаны міністэрствамі адукацыі гэтых краін. Падручнікі ж Хелены Мэтэры — напаўаматарскія, міністр адукацыі Польшчы не мае да іх ніякага дачынення!

Другая мая перавага — я не прадаўся за "карамелькі", быў, ёсць і застаюся назаўжды патрыётам Беларусі, хаця ўжо за 20 гадоў жыву за яе межамі. Нягледзячы на тое, што ў маіх жылах цячэ кроў не толькі беларуская, але і польская, што я хаджу не ў царкву, а ў касцёл, што для мяне абедзве мовы родныя, родныя ў аднолькавай ступені! Але гэта не перашкаджае мне цвяроза ацэньваць сітуацыю як у Беларусі, так і ў Польшчы. І калі беларусы былі і надалей застаюцца талерантнымі людзьмі, то палякі заўсёды імкнуліся пашырыць свой уплыў на суседнія народы, у тым ліку на беларусаў. І ужо так "паўплывалі" на Беласточчыне, што там не засталося роднай беларускамоўнай школы хаця б дзе-небудзь у аддаленнай вёсачцы: усе спрэс польскамоўныя! А чаму так сталася, вы ведаеце, напэўна, не горш за мяне!

Таму перш чым адкрываць польскамоўныя класы і школы ў Беларусі, трэба заключыць дамову з польскай метраполіяй аб адкрыцці беларускамоўных школ і ліцэяў у Польшчы, і ў першую чаргу на гістарычных беларускіх землях Беласточчыны, якія пасля вайны 1941—45 гадоў апынуліся ў складзе Польшчы. Бо калі гэтага не зрабіць, то ўжо вельмі хутка большая частка тэрыторыі Гарадзеншчыны так "паланізуецца", што пачне патрабаваць сваёй "польскай аўтаноміі" па прыкладзе сваіх кроўных братоў з Віленшчыны ў Літве. Гэтага дапусціць нельга, бо Гарадзеншчына — адно з нямногіх месцаў, дзе не так шмат зямлі пацярпела ад наступстваў аварыі на Чарнобыльскай АЭС, і беларусам трэба захаваць свой радавод ад нацыі! Урэшце рэшт у палякаў ёсць Польшча, у беларусаў ёсць шматпакутная, засыпаная чарнобыльскім попелам Беларусь. І ім няма куды перабрацца з гэтай зямлі...

... Мэта майго артыкула — не заклік да канфрантацыі. Польскую мову па жаданні можа вывучаць, гэтаксама як і рускую ды іншыя мовы суседніх з беларусамі народаў, кожны з грамадзян Беларусі, бо чым больш моў ведае чалавек, тым ён багацейшы. Але нельга ператвараць вывучэнне польскай мовы ў палітыку! Горкі вопыт "русіфікацыі" мы ўжо праходзілі. А на Беларусі, на мой погляд (дай бог, каб я памыляўся), ён яшчэ не спынены, таму мы не павінны дапусціць яшчэ і "паланізацыі". І падабаецца гэта этнічным ці пашпартным палякам ці не падабаецца, яны павінны ўсвядоміць, што лёсам ім наканавана жыць не ў польскай метраполіі, а ў незалежнай дзяржаве Беларусь!

Пятрусь КАПЧЫК,
філолаг, выкладчык рускай і польскай моў сярэдняй школы №1 г.Ізяслава Хмяльніцкай вобласці.

БОЛЬ

"ЖЫВІЦЕ СПАКОЙНА"

Добры дзень, паважаная рэдакцыя!

У думках ужо не раз звярталася да вас, але разважала: як вы можаце дапамагчы? Вы — звычайныя людзі, можа і самі жывяце не ў лепшых умовах, а калі ў Вас усё добра, то тым горш — у наш час сыты галоднаму не спагадае. Але ўсё ж пішу, спадзеючыся на Вашу дапамогу, бо больш звяртацца няма куды.

Я закончыла Магілёўскае педвучылішча ў 1974 г. і матэматычны факультэт Мінскага педінстытута ў 1981 г. Працую настаўніцай пачатковых класаў ва Усяжскай сярэдняй школе Смалявіцкага раёна Мінскай вобласці. Жыву з мужам і дзецьмі (сыну — 12 год, дачцэ — 8) у аднапакаёвай кватэры. Ніяк не магу палепшыць свае жыллёвыя ўмовы.

У сельскім Савеце паставілі ў чаргу на паляпшэнне жыллёвых умоў, але няма ў сельсавеце жыллёвага фонду. Будуе кватэры толькі торфабрыкетны завод "Усяж", які знаходзіцца ў тым жа пасёлку, што і школа. Я неаднаразова звярталася да адміністрацыі завода, каб мяне паставілі ў чаргу, але мне адказвалі, што я — настаўніца — не маю ніякага дачынення да гэтага завода, бо мой муж там не працуе. Калі я звярнулася да старшыні раённага Савета Кузняцова Алега Аляксандравіча (дарэчы, да гэтай пасады ён быў дырэктарам у нашай школе), то ён адказаў, што нічым не можа дапамагчы, няма ў Савета грошай, каб у завода выкупіць лепшую кватэру (маю на ўвазе трохпакаёвую) для настаўніцы і яе сям'і. Дык дзе ж шукаць выйсце? А тут са здароўем пачаліся складанасці, пачала ездзіць у анкалагічны цэнтр. Урачы кажуць: жывіце спакойна, больш адпачывайце. А Божухна! Дзе адпачываць? У аднапакаёвай кватэры? Для працы пісьмовага стала няма дзе паставіць, дзеці па чарзе робяць урокі на складной парце. То Вы ўжо, калі ласка, не пакіньце без увагі маё пісьмо. Сорамна прасіць, але ж вельмі балюча на душы.

З павагай і надзеяй
КАСАЧОВА
Галіна Васільеўна.

Я МЯРКУЮ ТАК

Выратаванне тапельцаў— справа саміх тапельцаў

Многія настаўнікі звярнулі ўвагу на артыкул У.Дрыгайлоўскага "Веды, інтэлект—галоўны капітал дзяржавы". У прыватнасці, настаўніцы нашай школы з задавальненнем адзначалі: было б вельмі добра, каб хаця частка прапаноў аўтара не засталася марай. З гэтым, думаю, пагодзяцца і шматлікія чытачы "Настаўніцкай газеты".

Так, з думкамі аўтара нельга не пагадзіцца, калі разглядаць іх накіраванымі ў будучыню, у якой невуцтва не будзе ўжо прасякаць усе сферы нашага жыцця. І не будзе шэрасць і бяздарнасць, па ацэнцы аўтара, як іржа, раз'ядаць наша грамадства. Але калі рэалістычна глядзець на перспектывы развіцця нацыянальнай сістэмы адукацыі, магчымасці задавальнення патрабаванняў настаўніцтва, то відавочна, што большасць нашых жаданняў будзе чакаць лепшых часоў. І перспектыўным мне бачыцца перш за ўсё абмеркаванне тых крокаў, якія здолелі б наблізіць час, калі грамадства кардынальна павернецца тварам да праблем адукацыі.

Трэба зыходзіць з той горкай рэальнасці, што большасць насельніцтва не ўспрымае голас інтэлігенцыі як голас розуму, не давярае лепшым інтэлектуалам, партнёрам Беларусі. Думаю, што да гэтага прывялі дзесяцігоддзі абслугоўвання інтэлігенцыяй інтарэсаў кіруючай і накіроўваючай сілы грамадства, як канстытуцыйна была засведчана роля кампартыі. Недавер да інтэлігенцыі выклікан і тым, што некалькі пакаленняў педагогаў вучылі любіць перш за ўсё КПСС, Леніна і яго паплечнікаў і амаль не вучылі любіць бацькоў і сваю радзіму — Беларусь.

Упэўнены, што грамадства тым хутчэй зразумее патрэбы адукацыі, чым хутчэй і якасней будуць педагогі несці агульначалавечую культуру народу. Перш за ўсё культуру, пазбаўленую кампартыйнага дагматызму, культуру, якая дапамагае даць адказы на шматлікія пытанні нашага крызіснага часу.

Нягледзячы на тое, што адукацыйная сістэма з'яўляецца даволі кансерватыўнай сістэмай, якая вельмі марудна набывае новыя якасці, захоўваючы доўгі час рысы мінулага, тым не менш сярод педагогаў Беларусі ёсць асобы, якія добра адчуваюць пульс сучаснасці. Даволі яскрава аб гэтым сведчыла мінулагодняя канферэнцыя педагогаў, што прыняла рашэнне аб падрыхтоўцы да страйку. Сёння відавочна, што патрабаванне ў той час адстаўкі банкрутнага ўрада Кебіча было адзіным правільным крокам, які падняў бы аўтарытэт педагогаў у грамадстве, зрабіў бы лагічным страйкавыя дзеянні. У час прэзідэнцкіх выбараў Беларусь выказала поўны недавер ураду Кебіча, нягледзячы на моцны прапагандысцкі прэс, але педагогі да гэтага ўжо не мелі дачынення.

Нам трэба вучыцца хаця б на ўласных памылках, імкнуцца не рабіць іх у будучым. Калі амаль усе педагогі аб'яднаны ў прафсаюзе, то патрэбна як мага лепей выкарыстоўваць магчымасці арганізацыі педагогаў. Выдатны сацыял-дэмакрат Бернштэйн, дарэмна зневажаемы бальшавікамі, у свой час геніяльна заўважыў: "Канчатковая мэта — нішто, рух — усё". Мэта можа быць тэарэтычным прывідам, але нашы штодзённыя рацыянальныя крокі наперад рухаюць жыццё да лепшага. Такім невялікім крокам магло б стаць дакладнае вызначэнне тэрмінаў атрымання авансаў, заработнай платы, выплаты прэміяльных і іншых законных выплат. Пры галапіруючай інфляцыі ўсякія параўнанні сярэдняга заробку служачага ў прамысловасці і педагога вельмі ўмоўныя. Калі служачы атрымае грошы за жнівень у першыя дні верасня, а настаўнік толькі 30 верасня, то заробак педагога будзе рэальна амаль удвая меншы за афіцыйныя лічбы Дзяржкамстата. Відавочным становіцца неабходнасць уключэння ў пагадненне паміж галіновым прафсаюзам і Міністэрствам адукацыі пункта аб тэрмінах атрымання грошай. Спазненне з выплатай грошай, напрыклад, у тэрмін больш чым на тры дні павінна кампенсавацца з прэміяльнага фонду выканаўчых улад.

Перспектыўным накірункам дзейнасці прафсаюзаў павінна стаць увядзенне індывідуальнага страхавання, за што, дарэчы, выступае Свабодны прафсаюз педагогаў. Было б нядрэнна, каб кожны педагог меў уласны фонд страхавання, складаемы амаль на 40% ад фонду зарплаты, і мог бы выкарыстоўваць яго на аздараўленчыя мэты або перадаваць у спадчыну. Такі парадак пазбаўляў бы настаўніка ад дыктату чыноўніка, не даваў бы знікаць невядома куды амаль 40% нашага прыбытку, як робіцца зараз.

Не магу не сказаць і пра тое, што ў час вялікіх перамен кожнаму грамадзяніну неабходны пэўны мінімум прававых ведаў, а педагогам тым больш. Нам не пашкодзіць добрае веданне законаў, каб лепш адстойваць свае правы. Прафсаюзы маглі б дапамагаць ліквідоўваць прававую непісьменнасць у грамадстве, і гэта толькі садзейнічала б іх аўтарытэту.

Дзеля паскарэння дэмакратычных пераўтварэнняў у нашым прафсаюзе карысным з'яўляецца правядзенне справаздачна-выбарных кампаній не адзін раз у пяць год, а праз чатыры гады — на рэспубліканскім узроўні і праз 2—3 гады — на раённым, абласным. Наогул, стан спраў у прафсаюзе і наспеўшыя змены ў Часовым статуце патрабуюць асаблівай гаворкі менавіта зараз, калі ўжо ідзе справаздачна-выбарная кампанія.

Сатырык заўважыў: "Выратаванне тапельцаў — справа саміх тапельцаў". Ужо надышоў час, каб зразумець, што самы кароткі шлях да цывілізаванага жыцця ляжыць перш за ўсё праз абуджэнне педагагічнай грамадскасці Беларусі.

Леанід ГАРАВЫ.
Гарадоцкі раён.

НГ-іНФАРМ

ПАВЕДАМЛЯЕ ПРЭС-ЦЭНТР МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ І НАВУКІ

ШТО, ДЗЕ, КАЛІ

СЕМІНАРЫ, НАРАДЫ, СІМПОЗІУМЫ

10 лістапада Дзяржаўная інспекцыя навучальных устаноў на базе Беларускага дзяржаўнага універсітэта інфарматыкі і радыёэлектронікі правяла семінар-нараду кіраўнікоў органаў, у падпарадкаванні якіх знаходзіцца навучальная ўстанова, па пытаннях атэстацыі і акрэдытацыі навучальных устаноў.

16—17 лістапада ў Магілёве пройдзе Рэспубліканскі семінар па праблемах выкладання інфарматыкі ў 9-х эксперыментальных класах.

У лістападзе ў Нацыянальным інстытуце гуманітарных навук адбудзецца Рэспубліканскі семінар "Праблемы мастацкай адукацыі ў школах з паглыбленым вывучэннем выяўленчага мастацтва і архітэктуры". Удзельнікі семінара — інспектары, метадысты ўпраўленняў адукацыі інстытутаў удасканалення настаўнікаў, намеснікі дырэктараў школ.

22 лістапада ўпраўленнем прафесійна-тэхнічнай адукацыі праводзіцца семінар-нарада "Арганізацыя і формы правядзення ўрокаў вытворчага навучання пры падрыхтоўцы рабочых па прафесіі "Майстар сельскагаспадарчай вытворчасці".

22—23 лістапада ў Магілёўскім хіміка-тэхналагічным тэхнікуме адбудзецца пасяджэнне Рэспубліканскага метадычнага аб'яднання выкладчыкаў спецыяльных хімічных дысцыплін і хімічнай тэхналогіі па тэме "Выкарыстанне новых тэхналогій у падрыхтоўцы спецыялістаў хімічнага профілю".

22—24 лістапада на базе Ваўкавыскага педвучылішча пройдзе семінар-нарада дырэктараў педвучылішчаў і рэктараў педінстытутаў па праблеме "Месца роднага слова, культуры, духоўнай спадчыны ў падрыхтоўцы педагагічных кадраў для нацыянальных школ".

МІЖНАРОДНЫЯ НАВУКОВА-ПРАКТЫЧНЫЯ КАНФЕРЭНЦЫІ

29—30 лістапада ў Гродзенскім дзяржаўным універсітэце пройдзе навукова-практычная канферэнцыя "Сацыяльныя дзеянні: мэты і вынікі".

РЭСПУБЛІКАНСКІЯ НАВУКОВА-ПРАКТЫЧНЫЯ КАНФЕРЭНЦЫІ

12—15 лістапада ў Брэсцкім дзяржаўным педагагічным інстытуце адбудзецца навукова-практычная канферэнцыя па праблеме "Рэгіянальныя асаблівасці Берасцейска-пінскага Палесся ў мове, літаратуры і фальклоры".

15—16 лістапада ў Беларускім дзяржаўным педагагічным універсітэце навукоўцы і педагогі краіны збяруцца на навукова-практычную канферэнцыю "Праблемы стварэння нацыянальнай сістэмы падрыхтоўкі педагагічных кадраў для дашкольных устаноў".

15—17 лістапада Беларускі дзяржаўны універсітэт праводзіць навукова-практычную канферэнцыю "Беларуская мова і літаратура ў вышэйшай і сярэдняй школе: праблемы навучання і выкладання".

22—23 лістапада ў Гродзенскім дзяржаўным універсітэце пройдзе навукова-практычная канферэнцыя "Праблемы рэфлексійнай псіхалогіі".

22—23 лістапада ў Мазырскім дзяржаўным педагагічным інстытуце адбудзецца навукова-практычная канферэнцыя "Метадычная падрыхтоўка настаўнікаў працы".

24—25 лістапада ў Гомельскім дзяржаўным універсітэце пройдзе навукова-практычная канферэцныя па пытаннях нармалізацыі беларускай навуковай тэрміналогіі.

24—25 лістапада Беларускі дзяржаўны універсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі праводзіць навукова-практычную канферэнцыю "Вялікія пераўтваральнікі прыродазнаўства: Норберт Вінер".

З 30 лістапада па 2 снежня ў Віцебскім тэхналагічным інстытуце лёгкай прамысловасці адбудзецца навукова-практычная канферэнцыя "Новае ў тэхніцы і тэхналогіі тэкстыльнай прамысловасці".

Віктар ІЎЧАНКАЎ.

РЭФОРМА ВЫХАВАННЯ

Міністэрствам адукацыі і навукі распрацавана стратэгія рэформы сістэмы адукацыі (гл. "Настаўніцкую газету" ад 26.10.94г.). Несумненна, што праводзіць гэтую рэформу трэба адначасна з перабудовай сістэмы выхавання. Тым болей, што стан выхавання падрастаючага пакалення нас сёння задавальняе яшчэ менш, чым стан яго адукацыі.

Праграма рэформы сістэмы выхавання нам бачыцца складзенай з дзвюх частак: тэарэтычных падстаў (канцэпцыі) і асноўных шляхоў іх рэалізацыі (стратэгіі). Разгледзім гэтыя часткі.

АСНОЎНЫЯ ПАЛАЖЭННІ КАНЦЭПЦЫІ ВЫХАВАННЯ

ПАЛАЖЭННЕ 1. У цэнтр выхаваўчай сістэмы павінна быць пастаўлена асоба дзіцяці

Савецкая педагогіка фактычна разглядала дзіця як суб'ект выхавання, на які ўздзейнічаюць выхаваўчыя інстытуты грамадства, педагогікі, бацькі і іншыя ўдзельнікі выхаваўчага працэсу. Педагогіка імкнулася выхаваць паслухмянага члена грамадства, які б арыентаваўся на нейкія вышэйшыя дзяржаўныя і калектыўныя інтарэсы. Такому тэарэтычнаму палажэнню адпавядала і арганізацыйная мадэль школы, яе псіхалагічная атмасфера. Таму і было так няўтульна ў гэтай школе большасці дзяцей.

"Школа для дзіцяці і настаўнік для вучня, а не наадварот" — гэтыя словы ўпершыню прагучалі з вуснаў былога старшыні Дзяржкамадукацыі СССР Г.Ягадзіна у 1989 годзе. Педагогі павінны ўсвядоміць, што іх прафесія і ўстановы, у якіх яны працуюць, патрэбны грамадству менавіта таму, што у іх ёсць дзеці. "Добра было б у школе, ціха і спакойна, каб не было дзяцей", — жартуюць часам настаўнікі.

Сусветная педагогіка мае зусім іншы погляд на асобу, якая развіваецца. У сапраўды дэмакратычным грамадстве — гэта суб'ет выхавання, актыўная істота, фарміраванне і развіццё якой залежаць у першую чаргу ад яе самой.

ПАЛАЖЭННЕ 2. Культуралагічны падыход да пабудовы зместу выхавання

Культура цывілізацыі ў яе гістарычнай рэтраспектыве павінна стаць асновай новай выхаваўчай сістэмы. У перадачы культурнай спадчыны ад пакалення да пакалення і заключаны галоўны сэнс выхавання і адукацыі. Культура ўтрымлівае ў сабе супольны сацыяльны вопыт народа. Засвойваючы культуру, дзіця далучаецца да інтэлектуальных, духоўных і матэрыяльных узораў чалавечых здзяйсненняў. У гэтых узорах першапачаткова закладзены чалавечыя здзяйсненні, розум і сэнс.

Элементамі інтэлектуальна-духоўнай культуры з'яўляюцца мастацтва, літаратура, мова, традыцыі, абрады, легенды, міфы, фальклор, уклад жыцця народа.

Культура як змест выхавання не можа быць прыўнесена ў школу толькі звонку, з дапамогай падручнікаў, праграм, розных шэфаў ад мастацтва. Культура павінна быць арганічнай часткай школьнага жыцця. Вучням разам з настаўнікамі неабходна штодзённа ў сваіх навучальных, працоўных справах і гульнях узнаўляць прадукты культуры.

ПАЛАЖЭННЕ 3. Дыялектыка нацыянальнага і агульначалавечага ў выхаванні

У названых падыходах няма і не павінна быць ніякіх супярэчнасцяў. Псіхалагічны механізм засваення культуры, станаўлення характару наступны: ад простага і канкрэтнага да складанага і агульнаабстрактнага.

У адпаведнасці са сказаным увайсці у агульнаславянскую і сусветную культуру можна толькі праз культуру нацыянальную. Іншага шляху няма. Чалавек, які не засвоіў сваёй нацыянальнай культуры, не можа далучыцца да цывілізацыі.

Курс на падтрымку, а дзе трэба, дык і на адраджэнне нацыянальнай самасвядомасці, развіццё роднай мовы, калі ён не нясе ў сабе элементаў самаізаляцыі, нацыянальнага шавінізму, а разглядаецца як шлях у агульначалавечую культуру, прызнаны сёння сусветнай педагогікай адзіна правільным.

У дэмакратычнай краіне дзяржаўная школа павінна ўлічваць адукацыйна-культурныя патрэбы нацыянальных меншасцяў. Але гэта не азначае стварэнне школ з рознымі мовамі і нацыянальна-культурнымі зместамі навучання. Дзяржаўная школа павінна выхоўваць і вучыць дзяржаўнай культуры на дзяржаўнай мове. Але ў разумных межах школа павінна ў выпадках знаходжання у ёй пэўнай колькасці дзяцей іншых нацыянальнасцяў частку свайго навучальна-выхаваўчага працэсу накіраваць на вывучэнне адпаведнай нацыянальнай мовы, культуры, гісторыі.

ПАЛАЖЭННЕ 4. Дыялектыка традыцый і навацый

Традыцыяналізм, альбо здаровы кансерватызм, жыццёва неабходны адукацыйна-выхаваўчай сістэме. Нельга праводзіць над дзецьмі непрадуманыя сацыяльна-педагагічныя эксперыменты.

Аднак, з другога боку, навацыі, творчасць — рухавік прагрэсу, у тым ліку і ў педагогіцы.

У беларускай савецкай педагогіцы адной з найбольш яркіх традыцый было выхаванне на баявым гераічным мінулым свайго народа. Гэтую традыцыю трэба захаваць. Але неабходна накіраваць яе не на падрыхтоўку да новай барацьбы з новымі ці старымі ворагамі.

Адна з важнейшых сучасных праблем сусветнай педагогікі — выхаванне ўмення жыць у полікультурным грамадстве, у добрасуседстве з усімі нацыямі, з тымі, хто не падобны на нас. Наша героіка-патрыятычнае выхаванне таксама трэба накіраваць на абуджэнне цікавасці і павагі да чужых нацый, іх культур і звычаяў.

У традыцыях беларускай народнай педагогікі шмат цікавых здабыткаў, якія пасьпяхова можна выкарыстоўваць і сёння. Напрыклад, стварэнне мадэлі выхаваўчай работы школы на аснове каляндарна-абрадавага цыкла народных святаў. Падрыхтоўка і правядзенне святаў, якія чарадой ідуць на працягу года, дазваляе скарыстаць разнастайную мастацкую спадчыну, выяўляць і развіваць творчыя здольнасці кожнаму удзельніку, далучыцца да багатай народнай гісторыі, традыцый, глыбей зразумець менталітэт, усвядоміць сябе беларусам.

ПАЛАЖЭННЕ 5. Дыялектыка індывідуальнага і калектыўнага ў выхаванні

Савецкая педагогіка пакінула нам у спадчыну выхаванне ў калектыве і праз калектыў. У постсавецкай педагогіцы маятнік грамадска-педагагічнай думкі хіснуўся ў прама процілеглы бок — да выхавання індывідуальнасці. Сёння наша педагогіка ўсвядоміла, што тут таксама няма супярэчнасцяў, што магчымы і неабходны не проста кансенсус, а натуральная гармонія.

Па-першае, моцны калектыў атрымліваецца тады, калі складаецца з яркіх індывідуальнасцяў. Па-другое, кожны індывід жыве не на пустым востраве, а сярод людзей. Ён павінен уступаць у камунікацыі: грамадскія, вытворчыя, бытавыя, сямейныя. Уменню узаемін з іншымі людзьмі, ажыццяўленню пэўнай сумеснай дзейнасці трэба выхоўваць.

Таму тэорыя калектыўнага выхавання А.Макаранкі і сёння актуальная. Безумоўна, у сучасным яе прачытанні. У гэтым пераконваюць нас і выхаванне калектыўнага патрыятызму ў сучаснай педагогіцы Японіі, і брыгадная падрыхтоўка спецыялістаў ў сучаснай прафесійнай школе Германіі, і іншыя прыклады.

АСНОЎНЫЯ ІДЭІ І НАПРАМКІ РЭФОРМЫ ВЫХАВАННЯ

1. Арганізацыйна-псіхалагічная мадэль школьнага выхавання

Як адзначалася вышэй, выхаванне маленькага грамадзяніна трэба пачынаць з малога і канкрэтнага. Гэта можа быць школьны патрыятызм — гонар за сваю школу. А для гэтага кожная школа, яе калектыў павінны мець сваю адметнасць, "свой твар", свае традыцыі, свае "калектыўныя творчыя справы" (І. Іваноў). Карацей кажучы, вучань павінен мець падставы ганарыцца сваёй школай і сам удзельнічаць у здабыванні новых падстаў для гонару.

Да прапанаванага вышэй каляндарна-абрадавага цыкла народных святаў у выхаваўчую мадэль школы можна ўвесці традыцыйныя школьныя святы: "Дзень нараджэння школы", "Першы званок", "Выпускны баль" і інш.

Для выхавання школьнага патрыятызму многае можа даць вучнёўскае самакіраванне. Каб павысіць яго эфектыўнасць, мэтазгодна самакіраванне ў школе будаваць па ўзоры спрошчанай мікрамадэлі палітычнай сістэмы грамадства. Гэта азначае, што ў мадэлі школьнага вучнёўскага самакіравання могуць быць такія атрыбуты, як альтэрнатыўныя выбары, прэзідэнт школы, кабінет міністраў, шматпартыйнасць, апазіцыя, рэферэндумы і г.д.

Выхаванне Грамадзяніна і Асобы, такім чынам, пачынаецца з выхавання гонару за сваю школу, сям'ю, горад, Айчыну і, нарэшце, Чалавецтва.

2. Новае педагагічнае мысленне

Усе рэформы адукацыі і выхавання ў школе магчымы толькі ў тым выпадку, калі іх усвядоміць, асабіста прыме і дзейнасна падтрымае настаўнік. За апошнім пойдуць і дзеці, і бацькі. Іншымі словамі, і нашаму настаўніцтву, і грамадству ў цэлым неабходна новае педагагічнае мысленне, якое б адпавядала ідэям і стратэгіі рэформы.

Шлях да новага педагагічнага мыслення — перабудова падрыхтоўкі настаўніка ў педВНУ. Неабходны новыя педагагічныя тэхналогіі працы са студэнтамі, заснаваныя на дэмакратызме, гуманізме, творчасці, самастойнасці.

Перспектыўнай бачыцца ў гэтым сэнсе "творчая педагагічная майстэрня" канкрэтнага выкладчыка ВНУ (прафесара, дацэнта). Існуючая міжпрадметная разбіўка пэўным чынам абязлічвае падрыхтоўку будучага настаўніка. Кожны выкладчык працуе ў рамках свайго канкрэтнага прадмета. А ці адбудзецца настаўнік, невядома. У выпадку ж выкарыстання "творчай педагагічнай майстэрні" ў "прадукцыі" (выпускніка) з'яўляецца аўтар — кіраўнік майстэрні.

Гэтая ідэя таксама не новая. Менавіта так працуюць ВНУ культуры і мастацтва. Але педагагічныя ВНУ пакуль што гэта не ўспрымаюць. Можа маштабы іншыя? Вялікая колькасць студэнтаў перашкаджае творча-індывідуальны падыход зрабіць у поўнай меры асновай навучальна-выхаваўчага працэсу.

3. Сацыяльная педагогіка

Месца жыхарства, сацыяльнае асяроддзе аказваюць значны ўплыў на фарміраванне асобы. Паводзіны дзіцяці выпрацоўваюцца ў працэсе адэкватнай дзейнасці — у школе, і асабліва у асяроддзі па месцы жыхарства. Узаемаадносіны у мікраасяроддзі — паміж сябрамі, суседзямі па дому, двары, мікраараёну — у высокай ступені рэгулююць фарміраванне асобы.

Аднак гэтыя працэсы пакуль што застаюцца па-за ўвагай выхаваўчых інстытутаў. Іншымі словамі, у выхаваўчай сістэме адсутнічае цэлае звяно. І гэта ў той час, калі, скажам, еўрапейская сацыяльная педагогіка мае больш чым 100-гадовы вопыт развіцця.

Такім чынам, даўно наспела неабходнасць стварэння дзяржаўнай сацыяльна-педагагічнай службы. Першыя крокі ў гэтым накірунку зроблены. Але яны вельмі нясмелыя і пакуль што значнага ўплыву на выхаванне дзяцей не маюць. Адсюль перспектыўнай бачыцца мадэль школы як адкрытай сацыяльна-педагагічнай сістэмы, павернутай да сацыяльнага асяроддзя. Да таго ж, трэба неадкладна ўводзіць прафесію "Сацыяльны педагог" у школы. Фінансавыя затраты ад гэтага з запасам акупяцца за кошт значнага аблягчэння работы праваахоўным органам і іншым сацыяльным інстытутам.

4. Сямейная педагогіка

Выхаванне дзяцей пачынаецца з сям'і. Усе астатнія выхаваўчыя інстытуты ўключаюцца ў педагагічны працэс значна пазней, калі маральны фундамент асобы дзіцяці ўжо закладзены. Таму цяжка пераацаніць ролю сям'і ў выхаванні.

Аднак сучасныя даследаванні паказваюць, што каля паловы нашых сем'яў нездавальняюча спраўляюцца з выхаваннем дзяцей. Прычын гэтага дзве: першая (знешняя) — нізкі сацыяльны статус і эканамічны ўзровень сям'і; другая (унутраная) — нізкі псіхолага-педагагічны і агульнакультурны ўзровень сям'і.

Першая прычына знаходзіцца ў кампетэнцыі дзяржавы і грамадства. А вось у ліквідацыі другой прычыны значную ролю магла б адыграць школа. Работа педагагічных калектываў з бацькамі патрабуе значнага пераасэнсавання, пошуку новых падыходаў, нетрадыцыйных форм. Дарэчы, тут ёсць агульнае поле для дзейнасці сацыяльнай і сямейнай педагогікі.

5. "Педагагізацыя" сродкаў масавай інфармацыі (СМІ)

Сёння СМІ, і асабліва тэлебачанне, сталі магутным сродкам выхаваўчага ўплыву. Але мы вымушаны зазначыць, што ўплыў гэты далёка не заўсёды станоўчы з педагагічнага пункту гледжання. У штатах тэлебачання і іншых СМІ не прадугледжаны ні псіхолагі, ні педагогі. Іншымі словамі, у рабоце важнейшага выхаваўчага інстытута фактычна не ўдзельнічаюць прафесіяналы.

На погляд шэрагу даследчыкаў, неабходна дзяржаўная праграма "педагагізацыі і псіхалагізацыі" (Я.Каламінскі) сродкаў масавай інфармацыі.

6. Дзіцячыя арганізацыі

Сярод дзяцей, у тым ліку ў школах, існуюць і піянеры, і скаўты, і іншыя арганізацыі і аб'яднанні. Педкалектывам трэба падтрымліваць усіх, хто станоўча ўплывае на выхаванне. Пры гэтым мы павінны ўсвядоміць, што стварыць усеабдымную дзіцячую арганізацыю накшталт былой піянерскай — мара сёння недарэчная. Арганізацыі і аб'яднанні павінны абапірацца на ініцыятыву саміх дзяцей. А перспектыўны напрамак калектыўнага выхавання, як адзначалася вышэй, гэта апора на калектывы школ і іншых навучальна-выхаваўчых устаноў, іх індывідуальнасць і самабытнасць.

Уладзімір ВАЛАДЗЬКО,
дырэктар Нацыянальнага інстытута адукацыі,
акадэмік Беларускай акадэміі адукацыі.

НАВІНЫ

БЕСПРАЦОЎНЫХ СТАНЕ МЕНШ

З лістапада ў Мазырскім ПТВ №228 пачалі працаваць курсы для беспрацоўных горада па іх перападрыхтоўцы на іншыя прафесіі. Для гэтага гарадская служба занятасці заключыла дагавор з вучылішчам.

Тут пачалі вучыцца 50 чалавек па дзвюх спецыяльнасцях.

Для будучых электраманцёраў спецыяльнымі праграмамі прадугледжаны 3-месячны тэрмін навучання, а для краўцоў — 6-месячны.

Усім зацікаўленым бакам гэтай акцыі — толькі карысць. Служба занятасці пералічвае ў бюджэт вучылішча за навучанне беспрацоўных неблагія грошы.

ВЫБІРАЙ З ДЗЕСЯЦІ

450 школьнікамі 10—11 класаў ашмянскіх школ папоўнілася навучэнскае асяроддзе ПТВ №192. З гэтага навучальнага года гарадскі НВК перайшоў на базу прафтэхустановы для больш паспяховага авалодання рабочымі прафесіямі і эфектыўнага выкарыстання навучальных і вытворчых плошчаў.

У вучылішчы прынялі дзяцей гасцінна. Ім прадастаўлены добра абсталяваныя майстэрні, наглядныя дапаможнікі для навучання па дзесяці спецыяльнасцях: шафёра, трактарыста, сакратара-машыністкі, повара, токара, краўца і іншых.

МІЛАСЭРНАЯ АСАЦЫЯЦЫЯ

"Творчасць і міласэрнасць" — так назвалі выставу разнастайных вырабаў у Мінскім доме тэхнічнай творчасці. Усё на ёй здавалася б звычайным, калі б не ведаць, што ўсе экспанаты зроблены інвалідамі. Цяжка было ўявіць, што прыгожыя мяккія цацкі, звязаныя сурвэткі і многае-многае іншае — праца інвалідаў з дзяцінства, інвалідаў працы і па зроку. Дзеці-інваліды прадставілі на выставу свае малюнкі.

Экспанаты былі сабраны сюды з усёй краіны, і жадаючыя маглі іх купіць.

Каб засяродзіць увагу да праблем інвалідаў Беларусі, прыцягнуць да ўдзелу ў такой акцыі яшчэ больш удзельнікаў, адзін з арганізатараў выставы — Беларуская асацыяцыя дапамогі дзецям-інвалідам — збіраецца яе зрабіць перасоўнай.

Ала КЛЮЙКО.

ЧАРГОВЫ НУМАР ЗБОРНІКА

У лістападаўскім нумары "Зборніка нарматыўных дакументаў Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь" друкуюцца чарговыя рашэнні Атэстацыйнай калегіі аб прысваенні вучоных званняў прафесара і дацэнта.

Да ведама педагагічных работнікаў даводзяцца наступныя загады міністэрства: "Аб распрацоўцы вучэбна-плануючай дакументацыі для прафесіянальна-тэхнічных навучальных устаноў", "Аб зацвярджэнні Прыкладнага палажэння аб дыягностыка-рэабілітацыйным цэнтры", "Аб зацвярджэнні Тыпавога палажэння аб атэстацыі і акрэдытацыі навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь", "Аб зацвярджэнні інструкцый і метадычных рэкамендацый па правядзенні атэстацыі і акрэдытацыі навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь".

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ.

ПРАВЕРЦЕ ПРАВІЛЬНАСЦЬ АФАРМЛЕННЯ АБАНЕМЕНТА

На абанеменце павінен быць пастаўлены адбітак касавай машыны.

Пры афармленні падпіскі (пераадрасоўкі) без касавай машыны на абанеменце прастаўляецца адбітак каляндарнага штэмпеля аддзялення сувязі. У гэтым выпадку абанемент выдаецца падпісчыку з квітанцыяй аб аплаце кошту падпіскі (пераадрасоўкі).

- -

Для афармлення падпіскі на газету або часопіс, а таксама для пераадрасавання выдання бланк абанемента з дастаўчай карткай запаўняецца падпісчыкам чарнілам, разборліва, без скарачэнняў, адпаведна ўмовам, выкладзеным у каталогах.

Запаўненне месячных клетак пры пераадрасаванні выдання, а таксама клеткі "ПВ-МЕСЦА" робіцца работнікамі прадпрыемстваў сувязі.

ПЕРШЫ. ЭКСПЕРЫМЕНТАЛЬНЫ. БЕЛАРУСКІ

У сярэдняй школе №89 Мінска прайшла прэзентацыя 1-га "А" эксперыментальнага класа ўласнай мадэлі нацыянальнай школы

Імпрэза пачалася з уступнага слова дырэктара Веры Пракопаўны Саладухі. Затым адбылося адкрыццё выставы "Шляхамі Адраджэння Беларусі", падарожжа па якой правялі: Валянціна Іванаўна Міхнавец (раздзел "Беларускі Рэнесанс эпохі Францішка Скарыны"), Галіна Іванаўна Кірычэнка ("Подступы да нацыянальнага вызвалення эпохі Францішка Багушэвіча"), Таццяна Пятроўна Аніфер ("Спроба нацыянальнага Адраджэння ў 10—20 гадах XX стагоддзя"), Таццяна Мікалаеўна Тарасенка ("Барацьба за нацыянальнае Адраджэнне ў сучаснай Беларусі: ад Якуба Коласа да Васіля Быкава"), Тамара Франкаўна Аўсянская ("Сцежкі Адраджэння ў школе №89").

Святочны пачатак заняткаў (падарожжа па класах) даў магчымасць пабачыць фрагменты ўрокаў роднай мовы, нашага беларускага танца, фальклорнага тэатра, песні, замежнай мовы.

Потым быў маленькі прывал з пачастункам і музыкай, словы вучням, бацькам і настаўнікам на дарогу (слова вучняў Сенніцкай агульнаадукацыйнай школы імя Янкі Купалы і слова вучняў беларускамоўных класаў школы №89). Былі падарожжа ў будучыню, канцэрт і прывітальныя словы гасцей — прадстаўнікоў райана і Міністэрства адукацыі і навукі, з дапамогай якіх і змагло адбыцца гэтае свята. І не толькі свята, але і само паўстанне эксперыментальнага класа, як, зрэшты, і самой школы, якая яшчэ ў 1988 годзе перайшла на беларускія рэйкі.

Адкрыццё 1-га "А" класа завяршылася вялікім прывалам, пад час якога прайшла дэгустацыя страваў нацыянальнай кухні для школьнай сталовай. Мушу прызнацца, што бульбянікі беларускія былі — адна смаката! Застаецца толькі пажадаць, каб нашы дзеткі маглі смакаваць іх у сталоўках кожнай беларускай школы.

А яны, дзеткі нашы, вартыя куды большага. Трэба было бачыць, як гарэлі іх цікаўныя вочкі, назіраючы за ходам свята; як гэтыя трапяткія беларусікі, апранутыя ў пашытыя мамамі ці бабулямі цудоўныя белыя строі, прамаўлялі словы сваёй роднай мовы! Нельга, ніяк нельга нам страціць гэта пакаленне, нашу будучыню, наш працяг у жыцці, духоўны і фізічны. І гэта, на вялікае шчасце, разумее настаўніцкі калектыў 89-й, які складаюць пераважна жанчыны. Яны ўзялі на сябе вялікую адказнасць: выхаваць і вывучыць не проста чалавека, здольнага больш-менш паспяхова функцыянаваць у сучасным грамадстве, а свядомага Беларуса.

Ідэя эксперыментальнага класа ўласнай мадэлі нацыянальнай школы палягае ў тым, каб навучыць школьнікаў асновам беларускай народнай творчасці. Першакласнікі будуць займацца з майстрамі мастацкай працы — саломап-

ляцення, ткацтва, песні, танца. Зразумела, што абавязковымі застаюцца агульнаадукацыйныя прадметы.

Каб дапамагчы рэалізаваць добрую ідэю, у школу прыйшоў часовы навукова-даследчы калектыў пад кіраўніцтвам кандыдата мастацтвазнаўства, дацэнта Беларускага універсітэта культуры Іллі Сучкова, які дагэтуль працаваў над канцэпцыяй нацыянальнай школы ў Сенніцы. Пры нашай размове Ілля Іванавіч заўважыў, што працаваць трэба не толькі з дзецьмі, але і з іхнімі бацькамі, з настаўнікамі як агульнаадукацыйных прадметаў, так і з выкладчыкамі прадметаў фальклорнага цыклу. Каб апошнія былі здольныя ўвязваць, спалучаць выкладанне, напрыклад, народнай музыкі з агульнаадукацыйным курсам, з той жа матэматыкай. Як вядома, музыку і матэматыку лучыць адно — гармонія гукаў і лічбаў.

Першы намеснік міністра адукацыі Генадзь Пятроўскі, які прысутнічаў на свяце, асабліва падкрэсліў той момант, што стварэнне эксперыментальнага класа нельга разумець як вяртанне да атрыбутыкі сялянскага побыту, сымболем якога з'яўляюцца лапці. Наадварот, навучанне народным промыслам, народай песні і танцу — гэта першы крок на шляху да стварэння нацыянальнай школы, праз якую потым нашы новыя пакаленні змогуць з годнасцю ўвайсці ў агульналюдскую супольнасць, захаваўшы пры гэтым святое найменне сваіх продкаў.

Напрыканцы святочных клопатаў я папрасіў дырэктара школы Веру Пракопаўну сказаць колькі словаў з нагоды адкрыцця эксперыментальнага класа:

— Калі мы яшчэ ў 1988 годзе надалі нашай школе статус беларускай і пачалі працаваць, то адразу задумаліся: ну, перайшлі на родную мову, ну, вывучаем... А як жа адрадзіць народныя традыцыі? Стварэнне эксперыментальнага класа — наш адказ на гэтае пытанне. Дзякуй таксама сп.Пятроўскаму за ягоныя клопаты. Ён выпрацаваў планы, у якія, акрамя дзяржаўнага, увёў школьны кампанент, што дазваляе выдзеліць гадзіны для мастацкай працы, песні, музыкі. Магчыма, калі ўсё будзе добра, на наступны год усе першыя класы будуць працаваць па праграме сёлетняга эксперыментальнага. Калі, вядома, дазволяць фінансаванне і наяўнасць прафесійных кадраў.

У нас добрыя адносіны з раённым аддзелам адукацыі. Мне, аднак, не падабаюцца выказванні прэзідэнта пра тое, што можна вучыць і на рускай мове, і на беларускай. Згубіўшы родную мову, мы перастанем існаваць як народ.

Што ж датычыцца дапамогі, дык яе аказваюць былыя базавыя прадпрыемствы: "Мінскбудматэрыялы" і прадпрыемства па грузаперавозках "Атэк-5".

... І яшчэ шмат цікавага распавялі мне настаўніцы 89-й школы. З іх шчырых прызнанняў стала зразумелым, чаму менавіта яны ўзяліся за выхаванне дзяцей у нашым беларускім духу. Ды таму, што амаль кожная з гэтых цудоўных беларускіх жанчын у той ці іншы перыяд свайго жыцця перажыла шок нацыянальнай паняверкі, памяць пра якую і праявілася пасля ў іх актыўнай працы на ніве Беларушчыны.

Будзьма спадзявацца, што гадаванцы нашай беларускай школы, дзе б яна ні знаходзілася, пайшоўшы заўтра ў дарослае жыццё, будуць шчасліва пазбаўлены таго нацыянальнага ўціску, які перажылі і яшчэ перажываюць іх бацькі.

Славамір АДАМОВІЧ.

У ДАПАМОГУ НАСТАЎНІКУ І ВУЧНЮ

Сусветная гісторыя

10 клас

(Працяг. Пачатак у № 90)

ЦЫВІЛІЗАЦЫЯ СТАРАЖЫТНАГА РЫМА

§ 12—13. ЗАРАДЖЭННЕ І СТАНАЎЛЕННЕ СТАРАЖЫТНА-РЫМСКАЙ ЦЫВІЛІЗАЦЫІ

СПРОБЫ ДЭМАКРАТЫЧНЫХ ПЕРАЎТВАРЭННЯЎ. РЫМСКАЯ ДЫКТАТУРА.

Дэмакратычна настроеныя палітычныя дзеячы Рыма, якія ў крыніцах называюцца папулярамі, гэта значыць "народнымі мужамі", спрабавалі [illegible]

[illegible] палітыкі "міласэрнасці", што і выкарыстала апазіцыя. Супраць Цэзара ўзнікла змова, і ў сакавіку 44 г. да н.э. ён быў забіты тут жа ў будынку сената. Аднавіўшаяся пасля смерці дыктатара грамадзянская вайна выявіла новых лідэраў і прэтэндэнтаў на ўладу. Сярод іх быў і Марк Тулій Цыцэрон, Марк Антоній і ўсыноўлены дыктатарам 18-гадовы Гай Актавіян. Цыцэрон выступіў супраць Марка Антонія з шэрагам прамоў. "Цэзарыянцы" развязалі чарговы тэрор, першай ахвярай якога і стаў у 43 г. да н. э. Цыцэрон. Да нашага часу захавалася вялізная тэарэтычная спадчына гэтага віднага мысліцеля старажытнасці: трактаты "Аб дзяржаве", "Аб законах", "Аб прамоўцу", дзесяткі прамоў, сотні пісьмаў. Марк Антоній і Гай Актавіян падзялілі сферу ўплыву: Антоній атрымаў у кіраванне ўсходнія правінцыі, а Актавіян — Італію і заходнія правінцыі. Збліжэнне Антонія з егіпецкай царыцаю Клеапатрай прывяло да новага канфлікту і ўспышкі чарговай грамадзянскай вайны, пераможцам з якой выйшаў Гай Актавіян. У 27 г. да н.э. ён стаў адзінаўладным правіцелем. З гэтага часу пачаўся першы перыяд гісторыі Рымскай імперыі.

1. Раскажыце аб пачатковай гісторыі Рыма і рэформах Сервія Тулія. 2. Якія прычыны выклікалі міжсаслоўную барацьбу і чым яна закончылася? 3. Аднавіце структуру рымскага грамадства і назавіце галоўныя палітычныя органы (інстытуты) Рымскай рэспублікі. 4. Як адбывалася заваяванне Рымам Італіі? 5. Раскажыце пра Пунічныя войны, чым яны закончыліся? 6. Як развіваліся рымскія грамадства і гаспадарка ў познерэспубліканскі перыяд? 7. Хто такія папуляры і ў чым сутнасць іх дзейнасці? 8. Пры якіх абставінах і калі ўсталёўвалася ў Рыме дыктатура?

§ 14. РЫМСКАЯ ІМПЕРЫЯ

Рымская імперыя праіснавала пяць стагоддзяў — з канца I ст. да н.э. да канца V ст. н.э. [illegible]

РЫМСКАЕ ГРАМАДСТВА І ДЗЯРЖАВА ЭПОХІ ПРЫНЦЫПАТУ (I—II стст. н.э.). [illegible]

[illegible] му карысталіся публічныя відовішчы — гонкі на калясніцах, бai гладыятараў, бai з дзікімі звярамі і марскія бітвы — наўмахіі. У эпоху прынцыпата гульні наладжваюцца з усё большай пышнасцю і робяцца ўсё даражэйшымі. У I ст. н.э. у Рыме быў пабудаваны амфітэатр, які атрымаў назву Калізей. Пры яго адкрыцці было забіта 9 тыс. звяроў. У Калізеі адбываліся і баі рабоў-гладыятараў, якіх навучалі валодаць мячом і трызубцам у спецыяльных школах. Такія школы існавалі ва ўсіх буйных гарадах. Гарады з прылягаўшымі да іх угоддзямі і ў гэты час заставаліся асноўнымі гаспадарчымі адзінкамі. Усяго ў Рымскай імперыі налічвалася некалькі дзесяткаў тысяч гарадоў. Іх руіны раскіданы на вялізных прасторах ад Брытаніі да Еўфрата. Буйнейшымі гарадамі былі "сталіца свету" Рым, Карфаген, Александрыя, Пергам, Антыохія, Эфес і інш. Але існавала і вялікая колькасць маленькіх гарадкоў у некалькі сотняў грамадзян, якія мелі тым не менш правільную планіроўку, водаправод, форум, упрыгожаны статуямі, а часта і тэатр. Па ўсёй імперыі разгарнулася будаўніцтва дарог, мастоў і водаправодаў. 80 тыс. км дарог пабудавалі рымляне, гэтыя дарогі эксплуатаваліся аж да паяўлення аўтатранспарту. Яшчэ ў II ст. да н.э. у Рыме быў адкрыты бетон. Канструктыўнай асновай усіх буйных будынкаў з'явілася арка, якая выкладалася з невялікіх клінападобных камянёў. Водаправоды (акведукі) працягнуліся на дзесяткі кіламетраў ад размешчаных у гарах ці на ўзвышшах крыніц да гарадскіх размеркавальнікаў вады. Яна цякла па жолабах або трубах. У месцах паніжэння ўзроўню зямной паверхні будавалі арачныя масты.

У першыя два стагоддзі імперыі адбываецца эканамічны ўздым усяго Міжземнамор'я. Паўсюднае распаўсюджанне атрымліваюць прылады працы са сталі. [illegible]

ПОЗНЯЯ ІМПЕРЫЯ (III—V стст. н.э.). На працягу III ст. н.э. на рымскім прастоле змянілася больш за 30 імператараў. [illegible]

[illegible] называлі перш латыфундыямі, а пазней сальтусамі, пераважала праца рабоў і калонаў. Сельскіх рабоў пачалі надзяляць зямельным участкам (пекуліем), за які раб аддаваў гаспадару частку ўраджаю або фіксаваную плату. Рабы ў выніку атрымлівалі пэўную эканамічную самастойнасць. Яны жылі ў вёсках уперамежку з калонамі. Калоны — гэта зусім збяднеўшыя зямельныя ўласнікі, якія згубілі свае ўчасткі і ператварыліся ў арандатараў. Трапляючы пад уладу землеўладальніка-патрона, калон паступова губляў права свабоднага чалавека. А ў пачатку IV ст. указам імператара калоны былі прымацаваны да зямлі: ім забараняўся пераход з аднаго маёнтка ў другі. Уладальнікі буйных сальтусаў прадстаўлялі перад дзяржаваю насельніцтва сваіх зямель: збіралі зямельны падатак і пастаўлялі рэкрутаў. Сельскае насельніцтва па-ранейшаму несла дзяржаўныя адработачныя павіннасці і надзвычайныя паборы.

У эпоху позняй антычнасці змяняецца і структура грамадзянскага грамадства. У пачатку III ст. н.э. усё свабоднае насельніцтва Імперыі, якое жыло на землях гарадоў, атрымала рымскае грамадзянства. Аднак шматлікія плямёны, што жылі па-за гарадскімі тэрыторыямі, па-ранейшаму заставаліся чужаземцамі, або перагрынамі. Раўнапраўе знікае і сярод саміх рымскіх грамадзян. Сярод іх узніклі саслоўе знаці ("шаноўных") і саслоўе простанароддзя ("ніжэйшых"). Прыналежнасць да гэтых саслоўяў станавілася спадчыннай. Прыкметамі "шаноўных" лічыліся багацце, высокія пасады, знатнасць. Да іх належалі сенатары, коннікі, вышэйшыя грамадзянскія і ваенныя чыноўнікі, курыялы, гэта значыць члены гарадскіх саветаў, курый. Прыкметамі "ніжэйшых" з'яўляліся беднасць, грамадская нязначнасць, нізкае паходжанне. За адны і тыя ж злачынствы "шаноўныя" і "ніжэйшыя" прысуджваліся да розных пакаранняў. Прадстаўнікі знаці былі вызвалены ад распяцця на крыжы і выдачы на разарванне дзікім звярам, да якіх прысуджвалі толькі "ніжэйшых" і рабоў. Юрыдычна быў аформлены і акт самапродажу грамадзян, якія дасягнулі 25 гадоў. Рымляне і італікі ў масавым парадку перасяляюцца ў перыяд Імперыі за межы Італіі. Ад іх насельніцтва правінцый пераймае рымскі ўклад жыцця, культуру і лацінскую мову.

(Працяг будзе)

АДУКАЦЫЯ ЗА МЯЖОЙ

НЕЗВЫЧАЙНЫЯ ЗАНЯТКІ ШВЕДСКІХ КАЛЕГ

У канцы кастрычніка ў Беларускім дзяржаўным педагагічным універсітэце прайшлі незвычайныя заняткі для педагогаў, псіхолагаў, спецыялістаў па сацыяльнай і сямейнай педагогіцы, ахове дзяцінства. Прысутнічалі прадстаўнікі ад усіх рэгіёнаў Беларусі. Заняткі правялі дэкан факультэта сацыяльнай работы Стакгольмскага універсітэта Томас Ліндстэйн, выкладчыца гэтага ж факультэта Сіў Ліндстэйн і каардынатар Шведскага таварыства па аказанню міжнароднай дапамогі дзецям Інга Нэслунд.

Шведскія калегі азнаёмілі беларускіх работнікаў сістэмы адукацыі з напрамкамі шведскай сацыяльнай палітыкі на розных узроўнях (нацыянальным, рэгіянальным, камунальным), з сістэмай функцыянавання сацыяльных службаў, з прынятымі новымі законамі аб сацыяльнай службе, аб ахове дзяцінства і моладзі, аб алкаголіках і наркаманах.

Томас Ліндстэйн раскрыў сутнасць традыцыйна моцнай і строгай антыалкагольнай палітыкі ў Швецыі, якая скіравана на ўмацаванне здароўя нацыі і асабліва моладзі. У выніку мэтанакіраванага правядзення такой гуманістычнай палітыкі краіна знаходзіцца на адным з апошніх месц па стану хвароб з-за алкаголю. Сэканомленыя ў вялікай колькасці сродкі і грошы ідуць на дабрабыт і аздараўленне сем'яў, дзяцей, пенсіянераў, пажылых людзей.

Віктар ЧЭЧАТ,
загадчык лабараторыі
сямейнага выхавання
Нацыянальнага інстытута
адукацыі.

ЯКІ ЁН, ФРАНЦУЗСКІ КАЛЕЖ?

Другая ступень адукацыі ў Францыі складаецца з двух цыклаў. Першы цыкл (няпоўная сярэдняя адукацыя) — чатырохгадовае навучанне ў калежы з шостага па трэці клас (у Францыі лік класаў ідзе ў адваротным парадку).

Другі цыкл (поўная сярэдняя адукацыя) — трохгадовае навучанне ў ліцэі з другога па нулявы або выпускны клас.

Што ж уяўляе з сябе французскі калеж?

Як навучальная ўстанова ў сучасным выглядзе, калеж быў зацверджаны законам ад 11 ліпеня 1975 года. На ўсёй тэрыторыі Францыі ўстаноўлены адзіны парадак прыёму ў калеж. Усе без выключэння вучні, якія паспяхова скончылі школу (пры недастатковай падрыхтоўцы вучань паўтарае навучальны курс апошняга класа пачатковай школы), паступаюць у шосты клас калежа без экзаменаў. Разам з тым, з 1990 года пры паступленні ў калеж па французскай мове і матэматыцы праводзіцца тэсціраванне, якое накіравана на дадатковае выяўленне ў вучня цяжкасцяў пры вывучэнні гэтых прадметаў з мэтай аказання настаўніку дапамогі пры арганізацыі навучальна-выхаваўчай работы з ім.

Навучанне ў калежы бясплатнае. Дзяржаўныя расходы на тэарэтычную падрыхтоўку аднаго навучэнца складаюць 31 тысячу французскіх франкаў у год. Падручнікі і іншыя дыдактычныя матэрыялы (відэа- і тэлеапаратура, прыборы інфарматыкі) купляюцца за кошт дзяржавы. Расходы сям'і на аднаго навучэнца 6-га класа калежа ў 1991 — 1992 навучальным годзе склалі 1078 франкаў, на вучня 4-га класа — 1245 франкаў. З іх на набыццё дадатковых кніг па рэкамендацыі настаўніка: адпаведна ў 6-м і 4-м класах — 97 і 146 франкаў; куплю школьных прылад — 606 і 576, спартыўнага адзення — 335 і 471, адзення для ўрокаў прафарыентацыі — 5 і 18; іншыя школьныя расходы — 33 і 33 франкаў.

У 1991 — 1992 навучальным годзе ў Францыі налічвалася 6904 калежы (у тым ліку 1822 прыватныя). Колькасць вучняў, якія навучаюцца ў адным калежы, вагаецца ад 400 да 1200 чалавек, у залежнасці ад дэмаграфічнай сітуацыі, сацыяльнага становішча ў тым або іншым раёне і г.д. Усяго ў французскіх калежах у 1991 — 1992 навучальным годзе навучалася 3.316.000 вучняў, у тым ліку 2.644.000 у дзяржаўных калежах і 672.000 у прыватных. На тэрыторыі самой метраполіі (без заморскіх тэрыторый) налічвалася 3.167.855 навучэнцаў. З іх у агульнаадукацыйных класах — 2.972.184 чалавекі, а ў тэхналагічных і класах прафарыентацыі — 195.671 (у французскім калежы з чацвёртага класа навучанне вядзецца па трох накірунках: агульнаадукацыйнае, тэхналагічнае, прафесійнае).

Адкрываецца кожны новы калеж па распараджэнні прэфекта дэпартамента (тэрыторыя Францыі разбіта на 98 дэпартаментаў, на чале якіх знаходзяцца прэфекты). Але прапановы па адкрыцці новай навучальнай установы павінны зыходзіць ад асобных камун (раёнаў) або групы зацікаўленых камун.

Прыняты 10 ліпеня 1989 г. закон "Аб арыентацыі" ставіць перад калежам дзве асноўныя задачы:

1. Забяспечыць сацыяльную адаптацыю "цяжкіх на адукацыю" вучняў і іх інтэграванне ў існуючую школьную сістэму.

2. Дабіцца заканчэння трэцяга класа калежа ўсімі навучэнцамі і стварыць максімальна спрыяльныя магчымасці для працягвання імі сваёй адукацыі ў ліцэі.

Арганізацыйная структура і функцыянаванне калежа наступныя. На чале яго знаходзіцца дырэктар, прызначаемы міністрам нацыянальнай адукацыі Францыі. Ён адказвае за ўсю дзейнасць калежа, прымаючы ў сувязі з гэтым усе неабходныя рашэнні. Дырэктар мае намесніка, а таксама дарадчыка па педагагічных пытаннях і дарадчыка па прафарыентацыі. У адміністрацыю калежа ўваходзяць таксама галоўны выкладчык (каардынуе дзейнасць іншых, інфармуе бацькоў па ўсіх пытаннях, дае ім неабходныя парады, кантралюе выкананне навучэнцамі сваіх абавязкаў) і кіраўнік гаспадарчай часткі.

У кожным калежы ёсць цэнтр дакументацыі і інфармацыі. У ім навучэнцы атрымліваюць для работы неабходныя дакументы, слоўнікі, атласы, каталогі і іншую літаратуру. Работнік цэнтра (дакументаліст) аказвае вучням, у выпадку патрэбы, неабходную дапамогу. Для гэтага выкладчыку неабходна загадзя паведаміць яму аб цяжкасцях, якія адчувае вучань.

У калежы фарміруецца некалькі рабочых органаў. У прыватнасці:

1. Адміністрацыйная рада (узначальваецца дырэктарам і з'яўляецца дарадчым органам). Яна аб'ядноўвае адміністрацыю калежа, прадстаўнікоў мясцовых уладаў, выкладчыкаў, вучняў і іх бацькоў; выпрацоўвае бюджэт і ўстанаўлівае распарадак дня работы навучальнай установы. Нарады адміністрацыйнай рады праводзяцца адзін раз у чвэрць (навучальны год у французскіх школах разбіты на тры чвэрці, прыблізна роўныя па працягласці). Яна можа збірацца і ў абмежаваным саставе, у рамках так званай "Пастаяннай камісіі", члены якой прызначаюцца дырэктарам.

2. Рада выкладчыкаў. Галоўнымі яе функцыямі з'яўляюцца: выпрацоўка прапаноў па прафарыентацыі кожнага навучэнца калежа, выяўленне яго схільнасцяў. У рабоце рады настаўнікаў прымае ўдзел дарадчык дырэктара па прафарыентацыі, збіраецца на пасяджэнні адзін раз у чвэрць.

3. Дысцыплінарная рада.

4. Рада выкладчыкаў аднаго прадмета.

5. Рада класа. Узначальваецца дырэктарам. Складаецца з выкладчыкаў калежа, якія займаюцца навучаннем вучняў, прадстаўнікоў бацькоў і сістэмы прафарыентацыі. Пасяджэнні праходзяць у канцы кожнай чвэрці. Рада класа падводзіць вынікі навучання за мінулую чвэрць. Прадстаўнікі бацькоў і вучняў запрашаюцца на пасяджэнні рады ў канцы яе правядзення, пры аб'яўленні дырэктарам калежа вынікаў вучобы навучэнцаў. Затым бюлетэнь з ацэнкамі за подпісам дырэктара рассылаецца па пошце бацькам вучняў. Трэба адзначыць, што лічбавыя адзнакі, якія змяшчаюцца ў дзённіку, дапаўняюцца лаканічнымі пісьмовымі тлумачэннямі настаўнікаў, што стварае дастаткова ўсебаковы вобраз асобы навучэнца. Напрыклад, у пісьмовым тлумачэнні да ацэнак у дзённіку адной з французскіх вучаніц 3-га класа калежа можна было прачытаць: "Занадта рухавая, а шкада! (французская мова); магла б закончыць намнога лепш (лацінская мова); здольная працаваць больш сур'ёзна, але наяўныя прабелы адразу не нагоніш (першая замежная мова); паспявала б лепш, калі б была больш уважлівая на ўроках (другая замежная мова); занадта няўважлівая і нестаранная (гісторыя, геаграфія); здольная на большае (матэматыка); не хапае ўседлівасці і ўважлівасці (прыродазнаўчыя навукі); паспявала дастаткова добра (фізкультура), працавала з захапленнем, сур'ёзна (выяўленчае мастацтва)".

Побач з ацэнкамі па прадметах вучаніцы была дадзена і агульная кароткая характарыстыка, выкладзена рэкамендацыя на будучае: "Пераводзіцца ў другі клас на ўзроўні ведаў, якія патрабуюць сур'ёзнага паляпшэння. Пры планаванні работы з вучаніцай трэба ўлічваць, што яе пастаянная няўседлівасць перашкаджае класу. У будучым настойліва неабходна ўдзяляць больш увагі матэматыцы, іспанскай і англійскай мовам".

Спынімся цяпер на паслядоўнасці навучання ў калежы. Пасля заканчэння шостага і пятага класаў навучэнцы атрымліваюць права, у выпадку дастатковай паспяховасці, прадоўжыць навучанне ў чацвёртым і трэцім класах. Калі веды навучэнца не адпавядаюць неабходнаму ўзроўню, то ён паўтарае курс пятага класа. Навучанне ў шостым і пятым ажыццяўляецца па адзіным навучальным плане, які складае 22 гадзіны 30 хвілін у тыдзень. У тым ліку французская мова — 4,5 гадзіны, матэматыка — 3, сучасная замежная мова — 3, гісторыя, геаграфія, эканоміка — 2,5, мараль — 1, біялогія, геалогія — 1,5, выяўленчае мастацтва — 2, тэхналогія — 2, фізічнае выхаванне — 3.

Да 1992 года 5 клас быў першай прафарыентацыйнай пляцоўкай. Толькі 70 працэнтаў навучэнцаў пераходзілі ў агульнаадукацыйныя чацвёртыя класы, каля 10 працэнтаў пакідалі вучобу і прыблізна 20 працэнтаў прыступалі да прафадукацыі. З 1992 года прафарыентацыйная пляцоўка перанесена на заканчэнне вучнем трэцяга класа, г.зн. на момант заканчэння ім калежа. Тым не менш ужо пры паступленні ў 4 клас навучэнцы, у залежнасці ад іх паспяховасці і планаў на будучае, выбіраюць адзін з трох наяўных у калежы накірункаў далейшага навучання. Першы накірунак — агульнаадукацыйны. Яго выбіраюць найбольш моцныя вучні. Ён дазваляе пасля сканчэння калежа закончыць агульнаадукацыйны курс ліцэя, атрымаць званне бакалаўра і паступіць у любую вышэйшую навучальную ўстанову краіны. Навучальны план для вучняў чацвёртага і трэцяга агульнаадукацыйных класаў адзіны. Ён складае 25 гадзін у тыдзень. З іх французская мова — 4,5 гадзіны, матэматыка — 4, першая сучасная замежная мова — 3, гісторыя, геаграфія, эканоміка — 2,5, мараль — 1, фізічныя навукі — 2, біялогія, геалогія — 1,5, выяўленчае мастацтва — 2, тэхналогія — 1,5, спорт — 3. Апрача гэтага, навучэнцы абавязаны выбраць па сваім угледжанні для вывучэння факультатыўна адзін з наступных прадметаў: лацінскую або грэчаскую мовы, другую сучасную замежную мову, першую сучасную замежную мову з мэтай яе паглыблення. На гэтыя прадметы адводзіцца ад 2 да 3 гадзін штотыднёвых заняткаў.

Другі накірунак: 4 — 3 тэхналагічныя класы. На іх арыентуюцца навучэнцы, якія слаба паспяваюць, сутыкаюцца ў вучобе з пэўнымі цяжкасцямі і жадаюць паступіць пасля заканчэння калежа не ў агульнаадукацыйны, а ў прафесійны ліцэй. Гэты шлях сёння таксама не выключае магчымасці для навучэнца атрымаць у перспектыве вышэйшую адукацыю. Навучальны тыднёвы план чацвёртага і трэцяга класаў адзіны і складае 30 гадзін. З іх 20 гадзін адводзіцца на агульнаадукацыйныя дысцыпліны (французская мова — 4, гісторыя і геаграфія — 2, матэматыка і фізіка — 5, замежная мова — 3, выяўленчае мастацтва — 2, фізкультура — 4 і 10 — на прафесійна-тэхналагічныя. Прафесійнае навучанне арганізуецца па трох накірунках: сектар навукі і тэхнікі, біялагічны і сацыяльны сектар, сектар сферы абслугоўвання.

Найбольш слабыя вучні паступаюць у 4 — 3 класы калежа па лініі прафтэхнавучання. З гэтай мэтай у калежах ёсць так званыя класы па падрыхтоўцы да прафесіі (classes préparatoires a lăprentissage — cpa). Скончыўшы 4 — 3 класы па лініі прафтэхнавучання і атрымаўшы пасведчанне (brevet) аб заканчэнні абавязковай адукацыі, навучэнец пакідае калеж і ідзе працаваць па атрыманай ім у навучальнай установе спецыяльнасці. У асобных выпадках, калі веды вучня не дазваляюць яму вучыцца адразу ў чацвёртым прафесійным класе, ён спачатку паступае ў дапрафесійны клас (classes pré-professionelles de niveau— cppn), а затым ужо ў чацвёрты прафесійны. У цяперашні час французская палітыка ў галіне сярэдняй адукацыі заключаецца ў паступовай ліквідацыі дапрафесійных класаў і значным скарачэнні ў калежы прафесійных класаў.

Каб выканаць гэтую задачу, праводзіцца вялікая арганізацыйна-выхаваўчая работа з тымі вучнямі, якія заўчасна па розных прычынах настроілі сябе на так званае "кароткае прафтэхнавучанне" і спыненне навучання (у 1991 г. пасля заканчэння калежа ў ліцэі паступіла 63,5 працэнта навучэнцаў. Каля 30 працэнтаў навучэнцаў пайшлі працаваць у народную гаспадарку).

Адным з найважнейшых сродкаў у вырашэнні гэтага пытання павінны стаць раней памянёныя 4-3 тэхналагічныя класы, скончыўшы якія навучэнцы падводзяцца да выбару розных перспектыўных адукацыйных накірункаў у прафесійным ліцэі і працягваюць адукацыю ў ім. Гэта дае магчымасць сур'ёзна зблізіць агульную сярэднюю адукацыю і прафесійную, стварыць устойлівы прафесійны бакалаўрыят (атрыманне звання бакалаўра пасля заканчэння прафесійнага ліцэя). З дзяржаўных пазіцый гэта ўяўляецца справай надзвычай важнай, асабліва ў пытанні барацьбы ў краіне з беспрацоўем, якім асабліва ахоплена моладзь без адукацыі.

У сувязі з гэтым (пры вырашэнні лёсу навучэнцаў у момант заканчэння імі калежа) ацэнкі іх поспехаў і недахопаў, наступнага накіравання ў той ці іншы паток заключнай стадыі атрымання поўнай сярэдняй адукацыі ў ліцэі яшчэ больш узрастае роля класных рад. Працэдура іх работы ў цяперашні час добра прадумваецца. Так, ужо ў час другой чвэрці ў трэцім класе (апошні год навучання ў калежы) бацькі навучэнцаў уносяць свае прапановы па арыентацыі іх дзіцяці. У час пасяджэння ў канцы другой чвэрці рада класа выказвае сваю думку. Але яна не канчатковая. Толькі на сходзе ў канцы навучальнага года падводзяцца вынікі і вырашаецца будучыня дзіцяці (пераход у другі клас і ў які паток, або неабходнасць паўтарэння праграмы трэцяга класа). Вось як апісвае атмасферу правядзення рады класа пры абмеркаванні пытання арыентацыі навучэнцаў трэцяга класа А.Габош у кнізе "Агляд адукацыйнай сістэмы Францыі" (Aperçu du systéme educatif français): "Сталы ссунуты ў квадрат. Неймаверная цішыня. Дырэктар калежа адзначае, што ў гэты дзень яны павінны разгледзець просьбы бацькоў і даць адказ па арыентацыі вучняў. Лёс Жана Лука вырашаецца на працягу трыццаці секунд. Узровень ведаў на працягу навучальнага года быў вельмі слабы, вучань яшчэ малады і можа паўтарыць курс трэцяга класа. Пытанне з Марыяй Жазэ больш далікатнае. Узрост яе сярэдні. Ацэнкі на працягу года былі паміж 7 і 9 (пры 20-бальнай сістэме ацэнак, якая існавала да 1992 г. у Францыі; зараз уведзена 10-бальная сістэма ацэнак). Яна просіць перавесці яе ў другі клас. Настаўнік матэматыкі супраць яе пераводу, настаўніца французскай мовы лічыць, што М.Жазэ трэба перавесці і даць ёй шанс раскрыць сябе, бо яна праяўляла ў вучобе стараннасць. Бацькі хацелі б бачыць дачку ў другім класе"...

Трэба адзначыць, што заканчэнне трэцяга класа калежа і пераход у другі клас ліцэя разглядаецца па сённяшні дзень вучнямі і бацькамі як вельмі адказны момант. Рэкамендацыі рады класа па накіраванні вучня не па шляху агульнаадукацыйным або тэхналагічным, а па варыянту прафесійнага ліцэя ўспрымаюцца бывае яшчэ да цяперашняга часу як адсутнасць у вучня пасля гэтага дастойнай у жыцці перспектывы. Таму не дзіўна, што на радзе класа можна пачуць вельмі катэгарычныя заявы вучняў, напрыклад, такія: "Паколькі ў мяне добрыя адзнакі, то я і чуць не хачу аб прафарыентацыі".

Аналіз паказвае, што ў цэлым вызначальнымі момантамі ў падыходзе саміх вучняў да пытання арыентацыі пасля заканчэння імі калежа з'яўляюцца: па-першае, іх узрост (83 працэнты вучняў пятнаццаці гадоў і больш малодшых пераходзяць у ліцэй, але толькі 40 працэнтаў накіроўваецца туды з ліку тых, каму 16 гадоў і болей); па-другое, прафесійная прыналежнасць бацькоў (90 працэнтаў дзяцей з сем'яў выкладчыкаў накіроўваецца для далейшага навучання ў ліцэй на прадоўжаны цыкл з перспектывай магчымага паступлення ў вышэйшую навучальную ўстанову і толькі 41 працэнт — з сем'яў рабочых).

У той жа час пры выбары школьнікам свайго далейшага шляху не адыгрывае ніякай ролі тып навучальнай установы — дзяржаўны гэта калеж ці прыватны.

У выпадку нязгоды бацькоў з высновай рады класа (па статыстыцы, у 84 працэнтах выпадкаў размеркавання высновы класных радаў былі правільнымі) яны могуць папрасіцца на гутарку да дырэктара калежа, які мае паўнамоцтвы на змяненні (у асобных выпадках) рашэнняў рады. Калі дырэктар пацвярджае выснову рады, то бацькі на працягу васьмі дзён пасля гэтага могуць звярнуцца ў вышэйстаячую інстанцыю, якой з'яўляецца камісія па арыентацыі школьнікаў. Яна складаецца з інспектара навучальнай акругі (у Францыі 28 навучальных акруг), дарадчыка па адукацыі, дырэктара цэнтра інфармацыі і арыентацыі, трох прадстаўнікоў ад бацькоў вучняў. Гэтая камісія пераглядае дасье на вучня, і яе рашэнне канчатковае. Разам з тым, калі рашэнне камісіі не супадае з думкай бацькоў, то навучэнцы могуць трымаць экзамен у тую навучальную ўстанову, якую выбралі бацькі. Практыка паказвае, што працэнт задавальнення камісіямі хадайніцтваў бацькоў складае па розных навучальных акругах ад 20 да 60 працэнтаў. Пры прыняцці камісіямі рашэнняў улічваюцца не толькі атрыманыя вучнем ацэнкі, але і яго паводзіны, становішча ў сям'і, праводзімая Міністэрствам адукацыі палітыка арыентацыі ў навучальнай акрузе, мясцовыя магчымасці па прыёме вучняў у ліцэі і ВНУ.

Улічваючы інтэграцыйныя працэсы, якія адбываюцца ў Заходняй Еўропе, і стварэнне адзінага рынку працы, вялікае месца ў французскім калежы ўдзяляецца вывучэнню замежнай мовы. Усе навучэнцы, якія паступаюць у 6 клас калежа, пачынаюць вывучэнне сучаснай ("жывой") замежнай мовы (на працягу трох гадзін у тыдзень). Гэты час з'яўляецца аднолькавым на працягу ўсяго навучання ў калежы. З пачатку васьмідзесятых гадоў у шостым класе калежа трывалае месца ўтрымлівае англійская мова, якую вывучаюць 87 працэнтаў навучэнцаў. На другім месцы знаходзіцца нямецкая (12 працэнтаў).

Пры паступленні ў 4 клас навучэнцы пачынаюць вывучэнне другой "жывой" замежнай мовы. Тут першае месца па распаўсюджанасці займае іспанская мова (48 працэнтаў). У прыватных калежах вывучэнне вучнямі другой замежнай мовы выглядае такім чынам: іспанская — 56 працэнтаў, нямецкая — 28 працэнтаў, англійская — 6 працэнтаў, італьянская — 2,5 працэнта.

З чацвёртага класа калежа пачынаецца добраахвотнае (факультатыўнае) вывучэнне і адной са старажытных моваў — лацінскай або грэчаскай. Сярэднія паказчыкі ахопу навучэнцаў вывучэннем гэтых моваў наступныя: 27 працэнтаў вучняў вывучаюць лацінскую мову, 2,3 працэнта — грэчаскую. Але даныя гэтыя ў розных навучальных акругах часам вельмі розныя. Так, калі ў гор. Рэн працэнт вывучэння лацінскай мовы складае 21, то ў той жа час у сталіцы Францыі — 38. Значна вышэйшы працэнт вывучэння лацінскай і грэчаскай моваў у прыватных калежах. Трэба дадаць, што гэтым мовам дзяўчыкі аддаюць большую перавагу, чым хлопчыкі.

Вывучэнне рэгіянальных моваў пачынаецца ў Францыі толькі ў ліцэях (баскская, каталонская, брэтонская, карсіканская і інш.). Выключэнне складае мова нісуа (у народзе яе называюць нісар), якая вывучаецца ў шасці калежах Ніцы.

У 1991 — 1992 годзе па заданні Міністэрства адукацыі і культуры Францыі 300 генеральных інспектараў правяралі работу 27 калежаў, выбраных імі з ліку адстаючых. У вывадах было адзначана, што ў рабоце калежаў ёсць шмат станоўчых момантаў і тэндэнцый: памяншаецца ў класах колькасць вучняў, актыўна працуюць групы дапамогі па авалоданні чытаннем, існуе добрая сувязь паміж апошнім класам пачатковай школы і 6 класам калежа, удзяляецца вялікая ўвага інавацыям і спецыфічным педагагічным дзеянням.

У Францыі калеж лічаць найбольш значным звяном нацыянальнай сістэмы адукацыі.

Эдуард КРАЙКО,
старшы навуковы супрацоўнік
Нацыянальнага інстытута адукацыі
Рэспублікі Беларусь.

КАЛОНКА З ПРАЦЯГАМ

Анатоль АЎРАМЧЫК

У жніўні дзевяноста чацвёртага

(Пачатак у № 86 — 89)

* * *

Елі моўчкі. Пляшка бімберу засталася некранутай. [illegible]

слізгалі ручайкі поту. Але нават калі я ўгадаў іхнюю жудасную задумку, дык навошта спатрэбілася дзікая камедыя з труной і пахаваннем? Ну, не прыглянуўся я ім чымсьці, западозрылі, можа, што чаху "здаць", то шлёпнулі б прама ў сенцах — і канец. А можа, чуючы хуткую пагібель, зусім азвярэлі і вырашылі палютаваць напаследак. Дык, падумаеш, — ахвяру важную выбралі. Я ж не сельсаветчык і не партыец...

Не, не вяжацца. Я зноў спатыкнуўся на роўным месцы, і гэты спатыкач усё адно як прабіў светлую, з надзеяй на збавенне, думку. Ёлкі-палкі! А пісталет?! Ён жа падарыў мне пісталет! Не адбіла ж у Паўлоўскага розум, каб не памятаць. І калі задумаў дзікунскую расправу нада мною, то скуль яму ведаць: а можа пісталет у мяне ў кішэні. Так, так, чакай, Вацлаве, думай, моцна думай...

— Паслухай, Казімір...

Голас мой падрыгваў, і мне не было патрэбы падробліваццa пад перапужанага ўшчэнт мужыка.

— Вы...

Я знарок зрабіў паўзу, быццам баючыся прамаўляць далей.

— Вы... Гэта... Ці не надумалі часам мяне забіць? Злітуйся, Казімір, — і моцна, нібы ў безвыходным адчаі, скрыгатнуў зубамі.

Ні слова. Нямая цішыня. Праз некалькі імгненняў ціхоту разарваў зычны рогат. Аж рэха гукнулася, аж труна закалацілася. Паўлоўскі застыў на месцы. Пахавальная "працэсія" спынілася. А ён стаяў і рагатаў.

Я зразумеў, што страшыцца мне няма чаго, бо смяяўся ён непадробна, шчыра і весела, да ікоты. І я пачаў баяцца гэтага смеху: жартачкі, рагоча на ўсё горла, а ну дзе засада. Ён рагатнуў апошні раз, пакрочыў далей. Толькі і сказаў:

— Дурань ты, Вацлаў.

Адлягло. Значыць не баіцца стрэлу ў спіну. Што ж, дзякуй, трасца тваёй матары, не брэшаш, значыць, пра нябожчыка.

На могілках забралі ад правага краю ўглыб. Паставілі труну. Я не чуў рук. Хоць і пустая, але цяжкая, ліха на яе. Паўлоўскі патаптаўся ў цемнаце, гукнуў адтуль:

— Капайце тут. Два метры і трохі глыбей.

Я перастаў здзіўляцца ягоным дзівотам. Два метры і трохі глыбей. І так не вылезе.

"Баявыя сябры" дасталі з труны сякеру і рыдлёўкі з кароткімі трокамі — я абрэзаў, так і быць, новыя зраблю — і пачалі ўгрызацца ў пераплеценую карэннямі глебу.

Мы праселі. Ні я, ні ён не курылі, гаварыць, нібыта, не было пра што. І ўсё ж я нарэшце наважыўся:

— Казімір, а пасля вайны?

Паўлоўскі хруснуў у пальцах сухой галінкай, адкінуў убок зломкі.

— Ты пра мяне?

— Ну...

Я пашкадаваў, што пацягнула на шчырасць.

— На пенсію пайду.

Падаўся да ямы, у якой рабацягі стаялі ўжо па пояс.

Пагаманілі! Як хоча. Паўлоўскі вярнуўся, прылёг на траву, задрамаў, а можа толькі зрабіў выгляд.

Мінула не меней дзвюх гадзін, калі павылазілі капачы. Пераваліла за поўнач.

Паўлоўскі сам узяў з дамавіны вяроўку, выпрастаўся. Зараз выправіць іх забіраць са схоўні забітага, падумаў я, і толькі каб не маўчаць, запытаўся:

— А дзе ж нябожчык?

— Зараз будзе.

Словы Казіміра супалі з яго кароткім рэзкім рухам, пасля якога той, што стаяў справа ад Паўлоўскага, схапіўшыся рукамі за грудзі, без крыку, нема, пачаў асядаць долу.

— Хутка! — адрывіста кінуў Казімір, і яны ўдвох, не даўшы яму ўпасці, падхапілі пад рукі і закінулі ў дамавіну.

— Стаяць!

ТЭЛЕБАЧАННЕ НА ЎРОКУ

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ
АСВЕТА І КУЛЬТУРА БЕЛАРУСІ Ў КАНЦЫ XVIII — ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ XIX СТАГОДДЗЯ.

14, 15 лістапада — 8-ы клас

Перадача пачынаецца з агляду і аналізу палітычных падзей канца XVIII— пачатку XIX стагоддзя ў Еўропе і іх уплыву на Беларусь і яго народ.

Далей навучальны матэрыял выкладаецца па наступным плане: 1. Сістэма адукацыі на Беларусі (свецкі характар, новыя дзяржаўныя навучальныя ўстановы: народныя школы, вучылішчы, гімназіі і прыватныя пансіёны; стварэнне і адкрыццё Віленскага ўніверсітэта — цэнтра адукацыі і навукі на Беларусі і Літве, русіфікацыя сістэмы адукацыі пасля падаўлення паўстання 1830—1831 гг.).

2. Літаратура і мастацтва; асаблівасці ўмоў развіцця культурнага жыцця тагачаснай Беларусі.

Аўтар і вядучы — кандыдат філалагічных навук, супрацоўнік Інстытута гісторыі Акадэміі навук Беларусі С.КУЗНЯЕВА.

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА
В.ДУНІН-МАРЦІНКЕВІЧ І ЯГО КАМЕДЫЯ "ПІНСКАЯ ШЛЯХТА"

15, 16 лістапада — 9-ы клас

Размова пойдзе пра творчасць аднаго з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, першага прафесійнага беларускага літаратара — паэта, драматурга, асветніка, выдатнага дзеяча нацыянальнай культуры. Асаблівая ўвага звяртаецца на яго ролю ў развіцці беларускай драматургіі, у станаўленні беларускага нацыянальнага тэатра.

Асноўная частка тэлеперадачы адводзіцца найбольш вядомаму твору — камедыі "Пінская шляхта". Разглядаюцца яе сюжэт, ідэйная накіраванасць, тлумачыцца сэнс назвы, удакладняецца жанр, [illegible]

Вучням будуць прапанаваны сцэнічныя фрагменты камедыі "Пінская шляхта".

Аўтар перадачы — А.КАЛЯДА.

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА
РАЗМОВА З СУЧАСНІКАМІ (ПІМЕН ПАНЧАНКА І ЯГО ПАЭЗІЯ)

17, 18 лістапада — 11-ы клас

Тэлеперадача прысвечана жыццёваму шляху і творчай спадчыне аднаго з вядучых майстроў паэтычнага слова, народнага паэта Рэспублікі Пімена Панчанкі. Вучні пачуюць расказ пра найбольш значныя факты з біяграфіі паэта.

Асноўная частка перадачы адведзена агляду творчасці Пімена Панчанкі. Падкрэсліваецца лірызм і грамадзянская страснасць, глыбокі патрыятызм, заклапочанасць паэта лёсам Радзімы і чалавецтва, тымі праблемамі, якія хвалююць сёння ўсіх сумленных людзей.

У перадачы выкарыстаны шматлікія фатаграфіі паэта, паэтычныя зборнікі, прааналізаваны і прачытаны яго вершы.

Значную частку перадачы складаюць кіназдымкі, якія зроблены ў 1986 — 1990 гадах.

Аўтар перадачы — Г.КУЛІКОЎСКАЯ.

НЕ ТОЛЬКІ АСАБІСТАЕ

ПАГАВАРЫ СА МНОЮ, МАМА...

Ты ведаеш, мама?.. Не, ты ўжо нічога не ведаеш...

На Дзяды-асяніны зварыў поліўкі, куцці, клёцак, наліў вам з бацькам па чарцы, хоць добра помню, што ты ніколі, нават змоладу, не любіла гарэлкі. Проста ТАК НАЛЕЖЫЦЬ. А кім заведзена? Ужо ж не намі з табою. Сам?.. Ды, дзякуй богу, пакуль таксама не захапляюся. У мяне, разумееш, мама, паранейшаму іншыя захапленні, а часцей — клопаты. Можа, таму і меней стаў размаўляць з табою, вядома, з тою, якая на партрэце, на куце. Два бацькоўскія партрэты — той скарб, які вынеслі б з хаты хіба ў тым выпадку, калі б вынеслі маю душу... А размаўляю зараз з бацькамі хіба з нагоды... Ведаеш, мама, у мяне многа сяброў, дома бывае і весела, і гулка, і тлумна, але ніякія сябры не вярнулі дый не вернуць мне тае цеплыні, якую так таленавіта ўмела ты ствараць і захоўваць. Не май сто сяброў, а май...

Вось і нагода. Днямі табе б, мама, стукнула семдзесят. Калі, бывала, дзесятага лістапада я глядзеў па тэлевізары канцэрт, грандыёзнейшы, прысвечаны дню савецкай міліцыі, заўсёды ўяўляў, што лепшыя эстрадныя артысты сабраліся менавіта, каб павіншаваць цябе з днём нараджэння. Вось ужо і беларуская міліцыя займела свой новы "незалежны" прафесійны дзень, засталося ў календары толькі будзённае дзесятага лістапада (як мы яшчэ не "перабудавалі" назвы месяцаў і парадак лічбаў?). Толькі, на жаль, у кожнага з нас з цягам часу паяўляюцца свае, асабістыя "дзяды". Сёння я пазбаўлены мажлівасці віншаваць сваю матулю з днём нараджэння, як гэта робяць іншыя. Але не бяда, бо я і так упэўнены, што былую настаўніцу Чэрскай васьмігодкі Міхно Паліну Андрэеўну помняць і зараз вельмі многія на Лепельшчыне. Прычым, ці знойдзецца хоць пару чалавек, якія б успомнілі яе благім словам. Проста, мама, за трыццаць гадоў настаўніцтва ты навучыла столькі вучняў! А вучням, на шчасце, ніякімі ўказамі не забароніш помніць сваіх былых настаўнікаў. Непрыкметна, ціха ты жыла, ціха і непрыкметна пакінула гэты свет, не прычыніўшы людзям лішняга клопату, адно што сваякам ды блізкім — балючы ўспамін.

Статыстыка сцвярджае, што семдзесят гадоў — сярэдні чалавечы ўзрост. Настаўнікам, як, зрэшты, і журналістам, такая раскоша не "пагражае". Бо многія з іх не дажываюць нават і да сярэдняга. Мабыць, і праўда яны за доўгія гады пакідаюць сэрца свае на рабоце, так што на пенсію выходзяць, каб стаць у чаргу за інфарктам ці інсультам. Розніца хіба ў тым, як хутка наблізіцца твая чарга.

Зрэшты, мама, дзесятага лістапада — не толькі нашы з табою "асяніны". Помніш, як у гэты дзень у восемдзесят другім годзе нечакана памёр, здавалася б, бессмяротны генсек? Хто мог тады падумаць, што разам з ім памерла цэлая эпоха?! Што прыйдуць андропавы, чарненкі, гарбачовы і іншыя сусаніны, каб з энтузіязмам павесці нас насустрач новым эксперыментам — у нікуды. Што незадоўга перад тым, як пайсці самой, мама, ты ўбачыш гвалтоўную смерць Саюза. Саюза, за які мы з табою яшчэ паспелі прагаласаваць на рэферэндуме.

Каб толькі не падумалі, што надта сумую па тым бяззубым генсеку, які сагнуўся быў пад цяжарам бліскучых узнагарод, пад цяжарам культа свае асобы. Некалі, мама, мы з табою таксама смяяліся з яго, як зараз смяяліся б з пустапарожніх парламенцкіх "войнаў". Каб толькі не падумалі, што бяруся абараняць прэстыж Саюза, які для многіх народаў таксама быў турмою. Проста народ смяяўся, смяецца і будзе смяяцца з няпошлых палітыкаў. Проста народ сумаваў, сумуе і будзе сумаваць не па "цвёрдай руцэ", а па "разумнай, цвярозай галаве".

Дастаўся нам, беларусам, суверэнітэт... Ды ён бы нам, сказаць па шчырасці, ніколі б не дастаўся, калі б у вядомую гульню "трэці лішні" не пачалі гуляць іншыя. Але зараз ён — рэальнасць, на якую нельга закрываць вочы. Як рэальнасць тое, што засталіся мы з незалежнасцю сваёю, бы той пагарэлец на папялішчы, што выскачыў з пажару ў чым стаіць. І вось замест таго, каб свой нейкі, хоць на скоры хап, павыцягваўшы тыя бярвенцы, якія яшчэ ацалелі, ладзіць дом, стукаемся да багацейшага суседа, просімся ў кватаранты, яшчэ й не супроць, каб сталавацца з ім разам. Ды хто ж нас пусціць? Ды каму ж мы патрэбны са сваёю пустою торбаю, дзе гуляе адна хіба дзікая інфляцыя? Ды каму ўрэшце баліць чужая болька?

Ты ведаеш, мама?.. А можа, ты і шчаслівая, што не ведаеш, што не дажыла да гэтых часін. У нас зараз — новыя грошы — "ваўкі", "мядзведзі", "рысі" ды іншае звяр'ё. Можа, і людзі затое пазвярэлі? Дык вось, каб сыну твайму купіць, пакласці на матчыну магілку хаця б пластмасавых кветак, патрэбны ТЫСЯЧЫ! рублёў. А пра вянок не можа быць і гаворкі. Для гэтага проста трэба месяц-другі не піць, не есці па-чалавечы. Помніш, як ты паўгода збірала грошы на чорна-белы тэлевізар, купіўшы яго ў крэдыт. Зараз тэлевізары толькі для багатых. А грошы трэба паўгода збіраць (каб жа іх можна было зараз збіраць!) на звычайны надмагільны помнік з каменнай крошкі. Каб ведала ты пра ўсю гэтую "матэматыку", напэўна, схапіла б яшчэ адзін інсульт.

Даруй, мама, што мы так непуцёва жывем. Восень. Позняя восень. Кветкі ў маім палісадзе адцвілі. Я падару табе, мама, да юбілею... калючага яловага лапніку. Ён упрыгожыць зеляніною тваю апошнюю схову, і ты ўспомніш, якая ў нас з табою, "вечных гэтых "бюджэтнікаў", была і ёсць калючая доля.

І апошняе. Ты ведаеш, мама, часта мяне ўпікаюць, што ў творчасці сваёй не вылажу з мінору. Можа, яно і так. Але каму, скажы, я павінен зараз спяваць дыфірамбы, якому богу маліцца, якой яшчэ перабудове верыць? Парай, мама, ты ж ведаеш, з вышыні табе там, напэўна, лепей відаць.

Шчыра. Твой сын.

Уладзімір МІХНО.

ТЭЛЕТЫДЗЕНЬ

ПАНЯДЗЕЛАК, 14 ЛІСТАПАДА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

9.00 Праграма перадач. 9.05 Дзелавы веснік. 9.20 Пяць хвілін на жарты. 9.30 Беларускі тур. Падарожжы і сустрэчы. 9.50 "Чарапашкі ніндзя". Мультсерыял. 10.40 "Па сакрэту ўсяму свету". Тэлевізійны мастацкі фільм. 1-я і 2-я серыі. 12.40 "АВС-клуб" у Амерыцы. 12.55 "Любачка — галубачка мая". Памяці заслужанай артысткі Беларусі Ганны Рыжковай. 13.55 Настальгічны дывертысмент. Гісторыя ДАВТа Беларусі ў асобах. Перадача 4-я. 15.05 Праграма перадач. 15.10 Чарнобыльскі след. Перадача з Брэста. 15.45 Свет вакол нас. "Вешчая птушка". Дакументальны фільм. 16.15 Тэлебачанне — школе. Гісторыя Беларусі. Асвета і культура Беларусі ў канцы XVIII — першай палове XIX стагоддзяў. 16.40 "Бімбат". "Вясёлка" ў Радашковічах. 17.00 Навіны. 17.10 Якія мы гаспадары? Магілёўскае вытворчае аб'яднанне "Хімвалакно". 17.40 Праспект. Інфармацыйна-аналітычная праграма. 18.10 Навіны (Брэст). 18.35 Навіны Бі-бі-сі. 19.10 Аэробіка для ўсіх. 19.40 Закон і слова. 20.00 "Высокі стыль". Мірская мастацкая школа. 20.15 Імгненне шчырасці. 20.20 Пяць хвілін на жарты. 20.25 Кантакт: адрасы, прапановы, інфармацыя. 20.30 Калыханка. 21.00 Панарама. 21.40 Спартыўны тэлекур'ер. 22.00 Тэлевізійны Дом кіно. III Міжнародны кінафестываль "Залаты Віцязь" (г.Тiраспаль). 23.20 НІКа. 23.35 Дайджэст. 23.45 Пад купалам Сусвету. 23.55 "Паласа Сімарона". Шматсерыйны мастацкі фільм (ЗША). Фільм 16-ы. "Прыгавор".

КАНАЛ "АСТАНКІНА"

14.00 "Гарачаў і іншыя". Тэлесерыял. 14.25 Хроніка дзелавога жыцця. 14.30 Пад знакам Меркурыя. 14.45 Будзьце здаровыя. 14.50, 15.50, 20.00, 22.50 Навіны. 15.00 Комікс-бум. 15.30 Зорная гадзіна. 16.20 "Элен і хлопцы". Маладзёжны серыял (Францыя). 16.45 "Жаба Піпа". Мультфільм. 16.50 Свет сёння. 17.00 Лабірынт. 17.25, 20.30 Надвор'е. 17.30 "Зоркі Расіі" — дзецям Расіі. Хакей. У перапынках: (18.10) — Гадзіна пік, (19.00) — Добрай ночы, малышы! 20.40 Калі... Вядучы — У.Познер. 21.25 Тэатр + ТБ. Перамога Марыны Няёлавай. 22.10 Кабарэ "Усе зоркі". 23.05 Шэсць вечароў з Ю.Нікуліным. Вечар 6-ы. 23.45 "У цішыні". Мультфільм для дарослых. 23.50 Прэс-экспрэс. 24.00 Тэлемемуары.

КАНАЛ "РАСІЯ"

17.25 Выратаванне 911. 18.20 Вуснамі дзіцяці. 18.50 Ніхто не забыты. 19.00, 22.00 Весткі. 19.25 Падрабязнасці. 19.35 "Спрут-6". Мастацкі фільм. 4-я серыя. 20.40 Рэпарцёр. 21.00 Момант ісціны. 22.20 Рака часу. 22.25 Аўтаімгненне. 22.30 Спартыўная карусель. 22.35 Хто мы? "Пустынны грамадзянін". 23.20 Джаз-клуб. Трыо Пятра Корнева. 23.50 Зоркі гавораць. 23.55 Новы ілюзіён. "Чакайце..."

АЎТОРАК, 15 ЛІСТАПАДА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.55 Праграма перадач. 8.00 Навіны. 8.10 Дайджэст. 8.20 Пяць хвілін на жарты. 8.25 "Мелодыі экрана". Фільм-канцэрт. 9.00 Тэлебачанне — школе. Гісторыя Беларусі. 9.25 "Паласа Сімарона". Мастацкі фільм. 10.40 "Бімбат". "Вясёлка" ў Радашковічах. 11.00 Чароўны экран. "Дыназаўрыкі". Мультсерыял. 1-я серыя. 11.35 "Джон Рос. Афрыканскія прыгоды". Тэлевізійны мастацкі фільм. 1-я серыя. 12.10 Позірк у будучыню. "Пасля 2000 года". Навукова-папулярны серыял (Аўстралія). 1-я серыя. 13.05 Урокі здароўя. 13.45 Тэлеклуб "Гаў-гаў". 14.10 "Нов і К"-топ-10. 15.10 Праграма перадач. 15.15 "Летапіс". 15.30 "Горад майго юнацтва. Мсціслаў". Тэленарыс. 15.45 "Дзяўчынка і леў". Мультфільм. 16.00 Тэлебачанне — школе. Беларуская літаратура. 16.40 "Бімбат". Стварэнне чалавека. 17.00 Навіны. 17.10 "Маё каханне, мой смутак". Тэлесерыял. 18.10 Навіны (Віцебск). 18.35 Навіны (Бі-бі-сі). 19.10 Эканамічная хваля. 19.55 "І вера, і надзея, і любоў..." 20.25 Пяць хвілін на жарты. 20.30 Кантакт: адрасы, прапановы, інфармацыя. 20.35 Калыханка. 21.00 Панарама. 21.40 Пад купалам Сусвету. 21.50 "Вялікія паветраныя гонкі". Мастацкі фільм. 1-я серыя. 22.40 Футбол. Зборная Беларусі — зборная Нарвегіі. Чвэрць гадзіны напярэдадні матча. 23.00 НІКа. 23.15 Дайджэст. 23.25 "Музыка без межаў". Канцэрт-прэзентацыя сімфанічнага аркестра Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі. 0.25 Сталіца. Тэлечасопіс.

КАНАЛ "АСТАНКІНА"

5.30 Раніца. 6.50, 7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.50 Навіны. 7.00 Раніца. 8.00 "Вайна гобатаў". Мультсерыял. Заключны фільм. 8.25 "Дзікая Роза". Тэлесерыял. 9.00 Амерыка з М.Таратутам. 9.25 Канцэрт з твораў Р.Шчадрына. 15.00 Дамісолька. 15.30 Паміж намі, дзяўчынкамі. 16.00 Джэм. 16.25 "Элен і хлопцы". Маладзёжны серыял. 16.50 Свет сёння. 17.00 Ведзі. 17.30 Загадка СБ. 17.40, 20.30 Надвор'е. 17.45 Дакументы і лёсы. 18.00 Гадзіна пік. 18.30 "Дзікая Роза". Тэлесерыял. 18.55 Тэма. 19.40 Добрай ночы, малышы! 20.40 З першых рук. 20.50 "Клічу жывых". Да 50-годдзя Перамогі. Мастацкі фільм "Пяць дзён — пяць начэй". 23.05 У свеце джаза. 23.25 Відэамікс. 23.50 Прэс-экспрэс. 24.00 Танцы, танцы, танцы.

КАНАЛ "РАСІЯ"

6.30 Формула-730. 7.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі. 7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца... 7.30 Час дзелавых людзей. 8.00 Сусветныя навіны Эй-бі-сі. 8.25 Гандлёвы дом. 8.40 Ранішні канцэрт. 8.50 Момант ісціны. 9.45 Каралева Лізавета ў Расіі. 10.30 Кліп-антракт. Дыяна. 10.35 Тэлегазета. 10.40 Сялянскае пытанне. 15.20 "Жарабец-хітрун". Мастацкі фільм (Аўстралія). 1-я серыя. 15.45 Кліп-антракт. А.Апіна. 15.50 Там-там навіны. 16.05 Свята кожны дзень. 16.15 Новая лінія. "Омск, Валгаград". 16.55 Не быць дыназаўрам. 17.10 Галасы. Маладзёжная праграма. 17.40 Павестка дня. 18.05 L-клуб. 19.25 Падрабязнасці. 19.35 Плён асветы. "Пахвальнае слова беднасці..." 20.10 Ніхто не забыты. 20.15 "Амар, Акбар, Антоні". Мастацкі фільм (Індыя). 1-я серыя. 22.20 Рака часу. 22.25 Аўтаімгненне. 22.30 Спартыўная карусель. 22.35 "Амар, Акбар, Антоні". Мастацкі фільм. 2-я серыя. 0.10 Зоркі гавораць.

СЕРАДА, 16 ЛІСТАПАДА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.55 Праграма перадач. 8.00 Навіны. 8.10 Пяць хвілін на жарты. 8.15 Дайджэст. 8.25 Планета людзей. Міжнародная праграма. 8.45 Вытокі. Урокі беларускай мовы. 9.00 Тэлебачанне — школе. Беларуская літаратура. 9.40 "Маё каханне, мой смутак". Тэлесерыял. 10.40 "Вялікія паветраныя гонкі". Мастацкі фільм. 1-я серыя. 11.30 "Бімбат". Стварэнне чалавека. 11.50 Чароўны экран. "Дыназаўрыкі". Мультсерыял. 2-я серыя. 12.25 "Джон Рос. Афрыканскія прыгоды". Мастацкі фільм. 2-я серыя. 12.55 Футбол. Алімпійскі адборачны турнір. Зборная Беларусі — зборная Нарвегіі. 14.50 "Жылабыла пчолка". Мультфільм. 15.10 Позірк у будучыню. "Пасля 2000 года". Навукова-папулярны серыял. 2-я серыя. 16.05 Праграма перадач. 16.10 Вывучаем сваю гісторыю. "Абразы". Дакументальны фільм студыі "Летапіс". 16.30 "Бімбат". Абаронім братоў нашых меншых. Прамая лінія. 17.00 Навіны. 17.10 "Маё каханне, мой смутак". Тэлесерыял. 18.10 Навіны (Гомель). 18.30 Навіны Бі-бі-сі. 18.50 Футбол. Адборачны матч чэмпіяната Еўропы. 20.50 Калыханка. 21.10 Панарама. 21.50 Кантакт: адрасы, прапановы, інфармацыя. 21.55 Пяць хвілін на жарты. 22.00 "Пяць зорак". Тэлегульня. 23.00 Пад купалам Сусвету. 23.10 "Вялікія паветраныя гонкі". Мастацкі фільм. 2-я серыя. 0.05 Футбол. 0.20 Дайджэст. 0.30 Футбол. Алімпійскі адборачны турнір.

КАНАЛ "АСТАНКІНА"

5.30 Раніца. 6.50, 7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00 Навіны. 7.00 Раніца. 8.00 "Сказанне пра Ігараў паход". Мультфільм. 8.25 "Дзікая Роза". Тэлесерыял. 9.00 Клуб падарожнікаў. 15.00 Паглядзі-паслухай. 15.20 Адказы. 16.00 Цінтонік. 16.25 "Элен і хлопцы". Маладзёжны серыял. 16.50 Свет сёння. 17.00 "Мір". Кантакт. Эканамічны дайджэст. 17.20 Дзень добры, гэта я! 17.40, 20.30 Надвор'е. 17.45 Дакументы і лёсы. 18.00 Гадзіна пік. 18.30 "Дзікая Роза". Тэлесерыял. 18.55 Кінапанарама. 19.40 Добрай ночы, малышы! 20.40 Маналог. 20.50 Сенсацыі рускага тэатра. Л.Зорын. "Згублены сюжэт". 21.45 Мініяцюра. 21.55 Футбол. Адборачны матч чэмпіяната Еўропы. 23.50 Прэс-экспрэс. 24.00 Я вам спяю.

КАНАЛ "РАСІЯ"

6.30 Формула - 730. 7.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі. 7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца... 7.30 Час дзелавых людзей. 8.00 Сусветныя навіны Эй-бі-сі. 8.25 Гандлёвы дом. 8.40 Канстанцін Ваншэнкін пра Яна Фрэнкеля. 9.05 Здарова жывеш. 9.20 А.Шнітке. Канцэрт для фартэпіяна з аркестрам. 9.45 "Санта-Барбара". Мастацкі фільм. 10.35 Тэлегазета. 10.40 Сялянскае пытанне. 15.20 Студыя "Рост". "Чый бок?" 15.50 Там-там навіны. 16.05 Свята кожны дзень. 16.15 Далёкі Усход. 16.55 Казкі для бацькоў. 17.25 Кліп-антракт. М.Шуфуцінскі. 17.35 Людзі. 17.50 Экспацэнтр прадстаўляе. 18.05 Непапулярная тэма. 18.20 Залатая шпора. 19.25 Падрабязнасці. 19.35 "Санта-Барбара". Мастацкі фільм. 20.30 Я — лідэр. 21.00 60 хвілін. 22.20 Рака часу. 22.25 Аўтаімгненне. 22.30 Спартыўная карусель. 22.35 Тэатральны раз'езд. "Сорамна быць нешчаслівым". 23.20 Экран крымінальных паведамленняў. 23.35 Зоркі гавораць.

ЧАЦВЕР, 17 ЛІСТАПАДА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.55 Праграма перадач. 8.00 Навіны. 8.10 Пяць хвілін на жарты. 8.15 Дайджэст. 8.25 "Маё каханне, мой смутак". Тэлесерыял. 9.25 Тэлевізійны "Арт-клуб". 9.55 "Вялікія паветраныя гонкі". Мастацкі фільм. 2-я серыя. 10.45 "Бімбат". Абаронім братоў нашых меншых. 11.15 Чароўны экран. "Дыназаўрыкі". Мультсерыял. 11.50 "Джон Рос. Афрыканскія прыгоды". Мастацкі фільм. 3-я серыя. 12.25 Позірк у будучыню. "Пасля 2000 года". Навукова-папулярны серыял. 3-я серыя. 13.20 "Пяць зорак". Тэлегульня. 14.20 "Еўрапейскі калейдаскоп". 14.50 "Талент жыць". Сустрэча з народнай артысткай Беларусі З.І.Браварскай. 15.50 Вывучаем сваю гісторыю. "Партрэт на фоне часу". Дакументальны фільм студыі "Летапіс". 16.10 Тэлебачанне — школе. Беларуская літаратура. 16.40 "Бімбат". Марсельеза. 17.00 Навіны. 17.10 "Маё каханне, мой смутак". Тэлесерыял. 18.10 Навіны (Гродна). 18.25 Кантакт: адрасы, прапановы, інфармацыя. 18.35 Навіны Бі-бі-сі. 19.10 Стопкадр. Крымінальная хроніка. 19.25 "Мелодыі мінулага". Тэлеэсэ. 19.50 "Науцілус". 20.10 Крэда. Праграма для дзелавых людзей. 20.30 Пяць хвілін на жарты. 20.35 Калыханка. 21.00 Панарама. 21.40 Студыя "Формула". 23.05 Пад купалам Сусвету. 23.15 "Вялікія паветраныя гонкі". Мастацкі фільм. 3-я серыя. 0.10 НІКа. 0.25 Дайджэст.

КАНАЛ "АСТАНКІНА"

5.30 Раніца. 6.50, 7.50, 8.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.50 Навіны. 7.00 Раніца. 8.00 "Заечая школа". Кароткаметражны фільм. 8.25 "Дзікая Роза". Тэлесерыял. 9.00 "Жыццё заапаркаў". Тэлесерыял. 9.40 Эксклібрыс. 15.00 Мульціtролія. 15.30 На балі ў Папялушкі. 16.00 Цін-інтым. 16.25 "Элен і хлопцы". Маладзёжны серыял. 16.50 Свет сёння. 17.00 ... Да 16 і старэйшым. 17.30 "Жыў на свеце чалавек". Дакументальны фільм. 17.40, 20.30 Надвор'е. 17.45 Дакументы і лёсы. 18.00 Гадзіна пік. 18.30 "Дзікая Роза". Тэлесерыял. 18.55 Аўтарская праграма Г.Баравіка "Хто ён — Кім Філбі?" 19.40 Добрай ночы, малышы! 20.40 Масква — Крэмль. 21.00 Лато "Мільён". 21.30 "Становішча рэчаў". Мастацкі фільм (ФРГ). 24.00 Прэс-экспрэс.

КАНАЛ "РАСІЯ"

6.30 Формула-730. 7.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі. 7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца... 7.30 Час дзелавых людзей. 8.00 Сусветныя навіны Эй-бі-сі. 8.25 Паехалі. 8.35 Непапулярная тэма. 8.50 Ранішні канцэрт. 9.05 "Расія распятая". 9.45 "Санта-Барбара". Мастацкі фільм. 10.35 Тэлегазета. 10.40 Сялянскае пытанне. 15.20 Студыя "Рост". 15.50 Там-там навіны. 16.05 Свята кожны дзень. 16.15 "Пагаслая зорка?" 16.55 Фільм-прэм'ер. 17.10 Будні. 17.50 У свеце аўта- і мотаспорту. 18.20 Пяць хвілін пра добрае жыццё. 18.25 Свая гульня. 19.25 Падрабязнасці. 19.35 "Санта-Барбара". Мастацкі фільм. 20.30 Вялікі скандал. 21.05 Надзвычайны канал. 22.20 Рака часу. 22.25 Аўтаімгненне. 22.30 Спартыўная карусель. 22.35 Экран крымінальных паведамленняў. 22.45 Фестываль неігравога кіно ў Екацярынбургу. 23.15 Зоркі гавораць.

ПЯТНІЦА, 18 ЛІСТАПАДА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.55 Праграма перадач. 8.00 Навіны. 8.10 Пяць хвілін на жарты. 8.15 Дайджэст. 8.25 Крэда. 8.45 "Лясныя казкі". Мультфільм. 9.00 Тэлебачанне — школе. Беларуская літаратура. 9.30 "Маё каханне, мой смутак". Тэлесерыял. 10.30 "У нас дома". Праграма для сям'і. 11.05 "Вялікія паветраныя гонкі". Чатырохсерыйны мастацкі фільм. 3-я серыя. 11.55 "Бімбат". Марсельеза. 12.15 "Дыназаўрыкі". Мультсерыял. 4-я серыя. 12.45 "Джон Рос.Афрыканскія прыгоды". Мастацкі фільм. 4-я серыя. 13.20 Позірк у будучыню. "Пасля 2000 года". 4-я серыя. 14.15 "Науцілус". 14.35 Відзьма-нявідзьма. Навіны кіна-відэа-аўдыё. 15.35 Вывучаем сваю гісторыю. "Францыск, сын Скарыны". Дакументальны фільм студыі "Летапіс". 16.35 "Бімбат". "У яблычак". 17.00 Навіны. 17.10 "Палесся мілае дзіця". Яўгенія Янішчыц. 17.45 "Восеньскі матыў". Кінанарыс. 17.55 Шукаем ініцыятыўных. 18.10 Навіны (Магілёў). 18.35 Навіны Бі-бі-сі. 19.10 Эканамікст. 19.20 Планета людзей. Міжнародная праграма. 20.05 Падарункі на добры настрой. 20.20 Пяць хвілін на жарты. 20.25 Кантакт: адрасы, прапановы, інфармацыя. 20.30 Калыханка. 21.00 Панарама. 21.40 "Расстанемся, пакуль добрыя". Мастацкі фільм. 1-я серыя. 22.55 Пад купалам Сусвету. 23.05 "Вялікія паветраныя гонкі". Мастацкі фільм. 4-я серыя. 24.00 НІКа. 00.15 Дайджэст. 00.25 Лета фестывальнае. "Славянскі базар-94". Канцэрт артыстаў польскай эстрады.

КАНАЛ "АСТАНКІНА"

8.00 Сарока. 8.25 "Дзікая Роза". Тэлесерыял. 9.00 Дарога. Аб будаўніцтве аўтамагістралі Омск—Новасібірск. 9.30 Канцэрт Дзяржаўнага ансамбля танца Казахстана. 15.00 У гасцях у казкі. Тэлевізійны мастацкі фільм "Пітэр Пэн". 2-я серыя. 16.25 Рок-урок. 16.50 Свет сёння. 17.00 Чалавек і закон. 17.30 Спявае ансамбль "Нядзеля" (Г.Губкін). 17.40 Дакументы і лёсы. 17.45, 20.30 Надвор'е. 18.00 Бамонд. 18.25 "Дзікая Роза". Тэлесерыял. 18.50 Поле цудаў. 19.40 Добрай ночы, малышы! 20.40 Чалавек тыдня. 21.00 "Вуліцы Сан-Францыска". Тэлесерыял. 22.05 "Погляд" з А.Любімавым. 23.05 Музагляд. 23.50 Прэс-экспрэс. 24.00 Аўташоу.

КАНАЛ "РАСІЯ"

6.30 Формула-730. 7.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі. 7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца... 7.30 Час дзелавых людзей. 8.00 Сусветныя навіны Эй-бі-сі. 8.25 Паехалі. 8.35 У свеце жывёл. 9.30 Ранішні канцэрт. 9.45 "Санта-Барбара". Мастацкі фільм. 10.35 Тэлегазета. 10.40 Сялянскае пытанне. 15.20 Студыя "Рост". Кенгуру. 15.50 Там-там навіны. 16.05 Свята кожны дзень. 16.15 Новая лінія. "Сніўся мне сад..." 16.55 "Знакамітыя зладзеі Дыснея". Зборнік мультфільмаў. 17.55 Музыка на дэсерт. "Санта Лючыя". 18.10 Кар'ера. 19.25 Падрабязнасці. 19.35 "Санта-Барбара". Мастацкі фільм. 20.30 Маскі-шоу. 21.05 "К-2" прадстаўляе: "Абзац". 22.20 Рака часу. 22.25 Аўтаімгненне. 22.30 Спартыўная карусель. 22.35 "Адчай". Мастацкі фільм (Германія). 0.45 Зоркі гавораць.

СУБОТА, 19 ЛІСТАПАДА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.55 Праграма перадач. 8.00 Навіны. 8.10 Дайджэст. 8.20 Аэробіка для ўсіх. 8.50 Пяць хвілін на жарты. 8.55 Эканамікст. 9.05 "Расстанемся, пакуль добрыя". Мастацкі фільм. 1-я серыя. 10.20 Здароўе. 11.05 "Банка коміксаў". Гумарыстычная праграма. 11.35 Шматгалоссе. Народы Беларусі. 12.25 Тэлевізійны "Арт-клуб". 13.05 "Сваімі рукамі". Пляценне з саломкі. 13.20 "Лулу — анёл кветак". Мультсерыял. 13.55 "Званы пекла". Асветніцкая праграма. 14.25 Асілак. Тэлевізійны спартыўны клуб. 15.20 "Турэцкі марш". Тэленарыс. 15.40 Тэлефестываль "Песню бярыце з сабою" ў Салігорску. Частка 1-я. 16.45 "Гонкі для Беларусі". Вынікі сезона. 17.25 Тэлекрама. 17.35 "Чарапашкі ніндзя". Мультсерыял. 18.00 "Пяць хвілін на жарты". У нас — юбілей. 19.00 "Нов і К"-топ-10. 20.00 Міжнародныя спартыўныя навіны. 20.30 Калыханка. 21.00 Панарама. 21.40 "Пераборлівы жаніх". Мастацкі фільм. 23.25 Пад купалам Сусвету. 23.35 Фаварыты года. Адкрыццё тэлевізійнага музычнага фестывалю. Частка 1-я. 01.25 "Каскад". 01.45 Відзьма-нявідзьма. Навіны кіна-відэа-аўдыё.

КАНАЛ "АСТАНКІНА"

8.40 Крымскія татары. 9.15 Профі-шоу. Конкурс банкаўскіх служачых. 10.00 Ранішняя пошта. 10.30 Медыцына для цябе. 11.00 Без паўзы. 11.15 Смак. 11.30 Мастацкі фільм "Генерал" (ЗША). 13.00 Мультфільм. 13.10 Дыялог у прамым эфіры. 13.50, 22.40, 23.50 Навіны. 14.00 Вікторыя. Фестываль салдацкай песні. 14.35 "Спасціжэнне дэмакратыі". Фільм 7-ы. "Найпершыя свабоды". 15.35 Нам і нашчадкам. 16.10 "Жыццё заапаркаў". Тэлесерыял (ЗША). 16.50 Разумнікі і разумніцы. 17.45 Да і пасля... Вядучы — У.Малчанаў. 18.40 "Каманда ў капелюшах". Тэлесерыял (ЗША). 19.40 Добрай ночы, малышы! 20.00 Навіны плюс. 20.35, 22.50 Надвор'е. 20.45 "Гаспадар Балантрэ". Тэлесерыял (ЗША). 22.00 Клуб "Белы папугай". 22.55 "Тэраса". Мастацкі фільм (Італія — Францыя).

КАНАЛ "РАСІЯ"

7.25 Мульці-пульці. "Заечая лазня", "Лічылкі ў малюнках". 7.45 Студыя "Рост". Прадоўжанка. 8.15 Расійскае бюро падарожжаў. 9.00 Парламенцкі тыдзень. 9.45 Музыка ўсіх пакаленняў. 10.15 Як жыць будзем? 11.00 "Тоні". Мастацкі фільм (Францыя). 12.40 Сялянскае пытанне. 13.20 Дэ факта. 13.35 "Эдэра". Мастацкі фільм (Італія). 14.30 Тэлеэрудыт. 14.35 Астралогія кахання. 15.05 "Расія маладая". 1-я серыя. 16.05 Футбол без граніц. 16.50 Відэапаэзія. В.Брусаў. 17.00 Тэлеэрудыт. 17.05 Прэм'ера мультфільма "Чорны прыгажун" (ЗША). 18.00 Свята кожны дзень. 18.10 Сем нот у цішыні. Ю.Кім. 19.25 "Небяспечныя гастролі". Мастацкі фільм. 21.05 Зусім сакрэтна. 22.20 Рака часу. 22.25 Аўтаімгненне. 22.30 Спартыўная карусель. 22.35 Праграма "А". 23.35 "Тайна вілы". Мастацкі фільм. 1.15 Зоркі гавораць.

НЯДЗЕЛЯ, 20 ЛІСТАПАДА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.55 Праграма перадач. 8.00 Добрыя весткі. 8.10 Аэробіка для ўсіх. 8.40 Слова да чалавека. 9.10 Справы вайсковыя. 9.40 Беларускі тур. Падарожжы і сустрэчы. 10.00 "Ад панядзелка да панядзелка". Ансамбль народнай музыкі і песні "Радзімічы". 10.40 Дыскатэка "Тэлебома". 11.20 АВС-клуб. 11.35 "Мы такія розныя..." Музычна-забаўляльная праграма. 12.15 "Сабака ў ботах". Мультфільм. 12.35 Аўта-парк. 13.00 Тэлевізійны "Арт-клуб". 13.40 Варажба на гушчы з кавай. 14.20 Дзелавы веснік. 14.35 Вяскоўцы. Сёння — наша свята. 15.35 Запрашаем на вячоркі. 16.40 Праспект. Інфармацыйна-аналітычная праграма. 17.10 Тэлекрама. 17.20 "Чарапашкі ніндзя". Мультсерыял. 17.45 Анталогія гумару. "Усё для ўсмешкі". 18.20 Любімыя камедыі. "Радня". Мастацкі фільм. 20.00 Панарама. 20.40 Пяць хвілін на жарты. Анекдот ад "Хрыстафора". 20.50 Калыханка. 21.10 Трэці тайм. Футбольны агляд. 21.55 Пад купалам Сусвету. 22.05 Кубак "Стандарт-94". Рэспубліканскія спаборніцтвы па эстафетным арыентаванні. 22.25 "Сінема". 22.30 Мастацкі фільм "Кінатэатр "Парадыза" (Італія — Францыя). 00.40 Камп'ютэрны палігон.

КАНАЛ "АСТАНКІНА"

7.15 Алімпійская раніца. 7.50 Спортлато. 8.00 Марафон-15. 8.30 Раным-рана. 9.00 Палігон. 9.30 Пакуль усе дома. 10.00 Ранішняя зорка. 10.50 Пад знакам "пі". 11.35 Дапамажы сабе сам. 12.10 Эканоміка і рэформы. Чакайце адказу. 12.40 "Шпаргалка" з падарункам. 13.00 "Падводная адысея каманды Кусто". Дакументальны серыял. 13.50, 17.20, 22.50, 23.50 Навіны. 14.00 "Стратэгія Перамогі". Дакументальны серыял. Фільм 8-ы. "Калі вораг не здаецца..." 14.55 Клуб падарожнікаў. 15.45 "Нам — 75". Канцэрт, прысвечаны Дзяржаўнаму акадэмічнаму рускаму народнаму аркестру імя М.Осіпава. 16.40 Японія з А.Калошыным. 17.20 Тэлелоцыя. 17.35 Мультсерыялы. 18.30 Уся Расія. Горад Табольск. 19.00 Надвор'е. 19.10 Ален Дэлон і Жан Габэн у мастацкім фільме "Двое ў горадзе" (Францыя). 21.00 Нядзеля. 21.50 Спартыўны ўік-энд. 22.05 Вялікі тэатр. Дні і вечары. 23.05 Каханне з першага погляду. 23.45 "Стрэлачнік". Мультфільм для дарослых.

КАНАЛ "РАСІЯ"

7.25 Студыя "Рост". "Казкі вострава Мэн". 7.55 Мульці-пульці. "Пра хлопчыка, які хацеў стаць чараўніком". 8.10 Наш сад. 8.40 Добрай раніцы. "Снеданне для чэмпіёнаў". 9.10 Кіпрас Мажэйка. Рэпартажы з Іспаніі. 9.40 Аты-баты... 10.10 Рускае лата. 10.55 Кінафестываль "Дзень Перамогі". 12.40 Сялянскае пытанне. 13.20 "Не высечы..." 13.35 "Эдэра". Мастацкі фільм. 14.30 "Лад"-галерэя. 15.15 Лепшыя гульні НБА. 16.10 Белая варона. 17.00 Чароўны свет Дыснея. 18.00 Свята кожны дзень. 18.10 "Літаратурная газета" і яе сябры паэты. 19.25 "Паліцэйскі". Мастацкі фільм (Францыя). 21.10 Каробка перадач. 21.25 У Ксюшы. 22.20 Рака часу. 22.25 Аўтаімгненне. 22.30 Спартыўная карусель. 22.35 Вячэрні салон. 23.35 Зоркі гавораць.

Калектыў рэдакцыі часопіса "Адукацыя і выхаванне" выказвае глыбокае спачуванне галоўнаму рэдактару часопіса У.П.Пархоменку з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці БРАТА.

Галоўны рэдактар Алег КУЛІЦКІ.

ЗАСНАВАЛЬНІК — МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выдавецтва "Полымя" (220004, Мінск, праспект Машэрава, 11).

НАШ АДРАС:
220034, МІНСК, ВУЛІЦА ЗАХАРАВА, 42.
Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 36-91-42; першага намесніка галоўнага рэдактара — 36-53-22; намесніка рэдактара-адказнага сакратара — 36-40-63; аддзелаў: праблем выхавання — 36-43-62, 36-41-55; школ — 36-90-63; органаў кіравання — 36-43-71; сацыяльных праблем; ВНУ і тэхнікумаў — 36-41-55; прафтэхадукацыі; пісьмаў і навін; культуры — 36-44-25

Аўтары допісаў у рэдакцыю паведамляюць свае прозвішча, поўнасцю імя і імя па-бацьку, зваротны адрас, нясуць адказнасць за дакладнасць фактаў і іншай інфармацыі.

Пісьмы, рукапісы, фотаздымкі і малюнкі не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.

Аб'явы могуць друкавацца не толькі на дзяржаўнай, але і на замежных мовах.

Меркаванне аўтараў публікацый не абавязкова адлюстроўвае пункт гледжання рэдакцыі.

Адказная дзяжурная Святлана БЕНЬ.

Друкарня выдавецтва "Беларускі Дом друку."
220041, Мінск, праспект Ф. Скарыны,79.
Аб'ём — два друкаваныя аркушы. Спосаб друку — афсетны.Фармат А2. Індэкс 63867.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Замова №91
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Падпісана да друку 11.11.94 г. у 18.10
Наклад 51.374 паасобнікі.